Directa
periodisme cooperatiu per la transformació social
Núm. 475 del 17/4 al 2/5 de 2019 **2,5 €**

Espoli de l'aigua dels Pirineus

Empreses hidroelèctriques generen energia als salts d'aigua de les valls pirinenques amb concessions caducades o prorrogades irregularment

pàg. 4-11

/ VICTOR SERRI

Suplement Fira Literal
Setze pàgines sobre l'esdeveniment cultural que se celebrarà del 10 al 12 de maig a la Fabra i Coats (Barcelona)

Directa

periodisme cooperatiu per la transformació social

EDITA
La Directa SCCL
C. Riego, 37, baixos esquerra
08014 Barcelona
Tel: 935 270 982
Mòbil: 661 493 117
directa@directa.cat
www.directa.cat
DIPÒSIT LEGAL: B 16982-2016

Aquesta publicació intenta escriure amb un llenguatge no sexista i no androcèntric.
La Directa no comparteix necessàriament les idees expressades als articles d'opinió.

QUI SOM?
A fons
Grup d'investigació
Miralls
Gemma Garcia
Cruïlla
Laia Mas i Guille Larios
Impressions
Laia Alsina, Ekaitz Garate i Xavier Puig
Roda el món
Oriol Andrés, Roger Suso i Joan Mas
Expressions
Misael Alerm i Carla Mallol
La indirecta
Àlex Romaguera i Mariana Cantero
Fotografia
Víctor Serri
Il·lustració
Lluís Ràfols i Roser Pineda
Correcció
Èlia Olivan
Edició
Jesús Rodríguez
Disseny gràfic i compaginació
Pau Fabregat
Projecte gràfic
Lola Fernández, Gerard Casadevall, Diego Muñoz i Pau Fabregat
Coordinació web
Eloi Latorre, David Bou, Gemma Garcia i Maties Lorente
Coordinació País Valencià
Ester Fayos
Audiovisuals
Sònia Calvó i Estel·la Marcos
Administració i subscripcions
Ester Mora
Difusió
Estel·la Marcos
Publicitat i distribució
Paula Rodríguez
Gestió web
Talaios Koop.

NUCLIS TERRITORIALS I MITJANS COL·LABORADORS:
Gironès, la Selva, Pla de l'Estany i Baix Empordà ('L'Ariet'); Alt Empordà ('La Fissura'); Osona ('El Setembre'); Maresme; Baix Llobregat ('La Riuada' i 'Infobaix'); Alt Penedès, Baix Penedès, Anoia i Garraf ('Xarxa Penedès'); Vallès Oriental; Vallès Occidental; Barcelonès ('La Intervia'); El Camp; Terres de Ponent; Castelló; València; Mallorca ('Aguait'); Eivissa; Menorca; Perpinyà i Terres de l'Ebre, El Salto, La Marea, Pikara, Argia, Ahötsa, Soberanía Alimentaria

CONTACTES:
General directa@directa.cat
Redacció Barcelona redaccio@directa.cat
Redacció València paisvalencia@directa.cat
Subscripcions subscripcions@directa.cat
Publicitat publicitat@directa.cat
Distribució distribucio@directa.cat

PORTADA: VICTOR SERRI

La Directa enguany ha rebut dues subvencions de la Generalitat de Catalunya, que representen un 5% del seu pressupost. Per això hem de posar el seu logotip.

Generalitat de Catalunya

SUMARI

A FONS 4-11

Litigi per l'aigua dels Pirineus
Les concessions d'aigua per a l'explotació hidroelèctrica es van atorgar per un termini màxim de 75 anys. Empreses com Endesa, Hidrodata o Benjac segueixen fent negoci tot i que han caducat o s'han prorrogat de manera irregular. Un reportatge de Jesús Rodríguez amb fotos de Victor Serri i Estel·la Marcos. Infografia d'Andreu Blanch i Pau Fabregat.

MIRALLS 12-15

Entrevista a Libertad Francés
João França i Sònia Calvó Carrió conversen amb l'advocada i coordinadora de l'entitat antipunitivista i anticarcerària Salhaketa Nafarroa. Amb fotografies de Freddy Davies.

IMPRESSIONS 16-18

Alliberades sindicals: sí o no?
Ho responen Roger Tugas, de la Intersindical-CSC, i Esther Hernández, de la CNT. Il·lustració de Visualomelette.

El sistema de protecció al menor
Opinió de Núria Empez Vida. Il·lustració de Sr. Plástiko.

CRUÏLLA 19-21

La responsabilitat no fa vacances
Joan Ballart ressegueix albergs i cooperatives d'allotjament turístic que aposten per una manera diferent d'afrontar l'activitat turística, posant l'èmfasi en l'arrelament territorial, la relació amb l'entorn, l'impacte ecològic i les condicions laborals.

RODA EL MÓN 22-26

L'incert futur de la revolta algeriana
Es manté el pols entre el carrer i el poder. Text de Ricard Gonzalez i foto de Mohamed Messara.

Els últims gegants de Hambach
Marc Solanes s'endinsa el bosc alemany okupat. Foto de Maricel Blanch.

La ciutat erosiona Erdogan
L'anàlisi de Gabriel Garroum.

EXPRESSIONS 27-31

'Shum', retrat del moviment obrer
Guille Larios recupera la figura de l'enigmàtic caricaturista, ninotaire, dibuixant, poeta i cartellista del moviment obrer dels anys 20 i 30. Després de passar per la presó i l'exili, va morir a Mèxic el 1967.

Viure en l'embús
El relat de Yeray S. Iborra. Amb il·lustració de Paula R. Zapata.

INDIRECTA 32

Entrevista a Juan Gutiérrez
Àlex Romaguera conversa amb un exmediador en el conflicte basc a la dècada dels 90. La mediació va fracassar per diverses raons, però li va servir per buscar camins per educar en la pau i la no-violència. Fotografia de Victor Serri.

M t m rf s

29 d'abril
9:00 h
http://
#MetamorfosiDirecta

La metamorfosi de la papallona monarca

Maties Lorente | @mtslorente

Una de les migracions animals més impressionants és, sens dubte, la de la papallona monarca (*Danaus plexippus plexippus*). Milions d'aquestes criatures viatgen distàncies de més de 5.000 quilòmetres per passar l'hivern entre els avets sagrats i els pins situats a més de 3.000 metres d'altitud dels estats de Mèxic i de Michoacán, al centre de Mèxic, provinents d'una extensa àrea situada a l'est de les muntanyes rocalloses. Algunes d'aquestes papallones fins i tot arriben a creuar l'oceà Atlàntic com a conseqüència del corrent del Golf, que les fa arribar a les illes Canàries, l'Estat espanyol i el Regne Unit.

Abans d'escometre el llarg viatge, però, les *D. plexippus plexippus* han de travessar diferents fases vitals. Les femelles monarca fecundades trien una planta en concret, l'*Asclepias*, on dipositen un sol ou sota cada fulla. Els ous són tan petits com la punta d'un llapis o el cap d'una agulla i cadascuna de les femelles pot pondre entre 300 i 500 ous.

Hauran de passar entre tres i cinc dies perquè la larva, o eruga, surti de l'ou, amb tanta fam que es menja fins la closca. Continua amb les fulles de l'*Asclepias*, i durant dues setmanes aproximadament no fa una altra cosa: menjar sense quasi ni descansar, mentre va engrossint i convertint-se en una eruga carnosa, rodona i allargada.

Quan arriba a la mida adequada, la larva de papallona monarca comença un dels processos més fantàstics de la natura: la metamorfosi completa o holometabolia. Durant deu dies aproximadament, la larva atura els seus moviments: deixa de menjar i, envoltada d'una estructura protectora, atura els seus moviments. Aquest estadi es coneix com a crisàlide o pupa i, mitjançant la reorganització dels seus teixits, culminarà amb la formació de l'animal adult. Per fer-ho, la pupa fa servir uns enzims digestius que destrueixen quasi totes les cèl·lules, i els nutrients que es deriven d'aquest procés serveixen per generar els nous teixits que constitueixen l'exemplar adult. El procés acaba quan la crisàlide comença a obrir-se i del seu interior sorgeix una papallona de color taronja i negre, que -després d'uns segons emprats perquè la sang infli i les ales agafin l'envergadura normal- pot emprendre el vol i, si escau, la seva migració quilomètrica.

La papallona monarca no és l'única espècie animal que fa la metamorfosi. També la granota comuna, l'escarabat hèrcules, el kafkià Gregor Samsa o la Power Ranger rosa. Ah, i la Directa.

Imatge panoràmica de la central de la Plana, a la vall Fosca

LITIGI PER L'AIGUA DELS PIRINEUS

Diverses hidroelèctriques de Lleida i Osca sumen beneficis milionaris a partir de l'explotació de concessions d'aigua caducades o prorrogades de manera irregular

Jesús Rodríguez | @albertmartnez

A les cotes més altes dels Pirineus s'hi amaga un tresor. Quan t'endinses a la vall Fosca des de Senterada (Pallars Jussà), a mesura que avances, observes els majestuosos espadats muntanyosos que s'alcen a dreta i esquerra del riu Flamisell, especialment abruptes a partir de la Plana de Mont-ros. Des d'allà i fins a l'últim nucli habitat de la comarca, el poble de Capdella, les muntanyes projecten una ombra sobre la vall -més allargada durant els mesos d'hivern- que manté la presència de neu a les obagues i genera una foscor que dona nom a l'indret geogràfic. Per sobre de Capdella hi trobem un indret paisatgístic de valor mediambiental incalculable. En cotes superiors als 2.000 metres, entre cim i cim, s'entrellacen una quinzena d'estanys d'origen glacial -Gento, Tort, Fosser, de Colomina, Vidal, de Mar, Frescau, de Saburó, entre d'altres- que alberguen en el seu conjunt uns 50 hectòmetres cúbics d'aigua de gran puresa (una tercera part de l'aigua del pantà de Sau). Més enllà del seu valor natural d'emmagatzematge i de font permanent d'aportació al cabal ecològic del riu Flamisell -afluent de la Noguera Pallaresa-, ha esdevingut des de la segona dècada del segle XX un baluard de negoci per a les empreses hidroelèctriques.

L'entramat de rescloses, canals i grans canonades que interconnecten els llacs i que fan baixar l'aigua per monumentals tubs d'acer -amb una caiguda lliure de fins a 840 metres de desnivell- fins a les turbines de generació elèctrica suposa un ingrés anual de sis milions d'euros per grans empreses com Endesa o comercialitzadores mitjanes com Benjac, Hidrodata o G3T, esdevenint el seu particular tresor. El negoci és tan rodó que l'amortització es va completar abans de la Guerra Civil i, com a conseqüència dels baixos costos laborals i de manteniment, el marge de benefici en l'actualitat és superior al 90% de la facturació. La fotografia descrita a la vall Fosca es reprodueix a totes les comarques pirinenques, no només a la demarcació de Lleida, sinó també a Girona, Osca o Navarra. Són centenars les concessions d'aigua atorgades per a la generació hidroelèctrica al llarg de la serralada i centenars els tubs d'acer que, amb pendents superiors al 30%, desvien el curs natural de l'aigua per fer-la passar per turbines i generar milions de quilowatts que s'introdueixen al mercat elèctric liberalitzat.

> Les pròrrogues de les concessions de les centrals de Molinos i la Plana es van fer mitjançant irregularitats

> En altres casos, una interpretació "laxa" de la llei i favorable a les hidroelèctriques permet allargar el negoci fins al 2061

Des de fa menys d'una dècada, però, diversos actors institucionals, polítics i socials dels municipis que acullen les hidroelèctriques han començat a alçar la veu. "Al poble, dècades enrere, la central hidroelèctrica es percebia com a generadora de riquesa, perquè hi treballaven moltes famílies, però de mica en mica això va anar canviant. El benefici creixia i la plantilla disminuïa. El gruix dels beneficis marxaven de la vall deixant molt poc calaix a les arques municipals", explica el secretari de l'Ajuntament de Tella-Sin, Joaquin Irigoyen, qui de manera persistent ha litigat i quasi aconseguit la reversió a mans públiques de la central Lafortunada-Cinqueta, ubicada en aquest municipi proper a Bielsa (Osca). A la conca dels rius Cinca i Cinqueta les centrals hidroelèctriques sumen una facturació de 60 milions d'euros cada any.

Retorn a les arques públiques

Des de la vall Fosca (Pallars Jussà) miren amb interès les passes seguides a Tella-Sin i ja han començat la batalla per convèncer els ajuntaments de la comarca -i de les comarques veïnes- de la necessitat de gestionar les hidroelèctriques des de les administracions públiques. "Estem exigint que l'Ajuntament de la Torre de Capdella insti l'expedient de reversió de les concessions a la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre (CHE). És la seva obligació com a administració pública que ha de vetllar pel bé comú", explica Josep Plasencia, regidor de la CUP al municipi. La base legal per donar per acabat el negoci en mans privades és la mateixa que va resultar fructífera en el cas d'Osca: el termini de les concessions ha caducat i la Llei d'Aigües de 1985 i el seu reglament no preveuen cap possibilitat de pròrroga.

En el cas de Lafortunada-Cinqueta, la concessió es va atorgar l'any 1927, i l'acta de reconeixement d'obra es va fer el 12 de juliol de 1932, data a partir de la qual va començar a comptar el termini màxim de 75 anys establert a la normativa. Tot i així, com a conseqüència de la inacció de l'administració estatal, Endesa va seguir gestionant la central i va ser després que diversos ajuntaments i els serveis jurídics de la Diputació d'Osca que el Consell d'Estat va emetre un informe l'any 2015 »

» en el qual determinava que la data de finalització de la concessió era "inqüestionable". A més, instava l'administració, en aquest cas la CHE -sota control del Ministeri per a la Transició Ecològica del govern espanyol-, a promoure les accions necessàries per recuperar "el benefici obtingut pel titular a conseqüència de l'explotació en excés de l'aprofitament hidràulic". En aquell mateix informe es deixa en mans de la CHE -que malgrat recuperar-ne la gestió, en tant que administració no té l'obligació de pagar impostos als consistoris- la responsabilitat d'establir un mecanisme de redistribució dels beneficis recaptats a partir d'ara als ens locals i comarcals, un volum de diners molt superior al que Endesa abonava a l'Ajuntament de Tella-Sin pels impostos d'activitats econòmiques (IAE) i béns immobles (IBI).

Joan Gaspà, extreballador d'Endesa jubilat i resident a la colònia industrial de la central de Capdella que coneix els entrellats de la companyia elèctrica a la vall Fosca, s'alinea amb les tesis del regidor cupaire. "El canvi de llei que fixa un límit a les concessions és correcte, perquè en 75 anys, encara que hagis fet una gran inversió, has amortitzat la despesa i t'has *forrat*. Sembla clar que van fer trampa. S'haurà de veure qui ha fet trampa i, si és així, encara hauran de tornar els diners guanyats fora de termini", conclou Gaspà des del jardí de casa seva, a només cinquanta metres de les turbines des d'on es genera l'electricitat. Es mostra segur que Endesa no ha jugat net en veure perillar la concessió atorgada a començaments del segle XX i narra el següent episodi: "Els arxius d'Endesa que hi havia a Capdella els va cremar el cap de producció de la companyia a Lleida, a mitjans dels anys 90. Va pujar ell amb quatre matxaques i van cremar molts documents originals". Repassant el Registre d'Aigües de la CHE en relació amb les centrals ubicades a la vall Fosca, les paraules de Gaspà semblen agafar forma.

En aplicació del Reial decret, de 15 de juny de 1921, la concessió de la central de Molinos hauria d'haver caducat l'any 1997 i la de la Plana l'any 2005, totes dues ubicades uns quilòmetres avall de Capdella. Tot i així, al Registre d'Aigües de la CHE hi consten les dates de caducitat i reversió a 1 de gener de 2061 en el primer cas i a 25 de setembre de 2028 en el segon. Totes dues van ser atorgades amb posterioritat al reial decret i per tant no podien ser beneficiades amb una concessió a perpetuïtat, un supòsit derogat. En el cas de Molinos es va fer l'acta de reconeixement el 6 de setembre de 1921 i a la Plana l'any 1930, dates a partir de les quals començava el compte enrere de 75 anys. A l'expedient de la Plana, a més, s'hi ha incorporat un document de pròrroga -una praxi no prevista per la Llei d'Aigües de 1985-, signat pel comissari d'aigües José Vicente Lacasa Azlor, que diu textualment: "Compensant-li econòmicament [a l'empresa Benjac SA] la producció disminuïda amb la qual es pot obtenir prorrogant per 15 anys el termini de vigència de la concessió". És a dir, la CHE va decidir incrementar el termini de la concessió per compensar la reducció del cabal d'explotació hidràulica de 7.500 a 7.350 litres per segon durant la tardor, hivern i primavera, i de 7.500 a 7.100 durant l'estiu. La disminució del cabal, però, és conseqüència d'una directriu del Pla Hidrològic Nacional espanyol que busca el manteniment d'un mínim cabal ecològic del riu Flamisell i que no preveu ni pròrrogues, ni indemnitzacions ni compensacions. Tres fonts jurídiques consultades per la Directa coincideixen amb el diagnòstic: estem davant d'un document de pròrroga nul de ple dret. Si tot plegat no fos prou irregular, en el controvertit document de pròrroga de la Plana cometen un error en la suma i fixen la reversió en l'any 2028 i no el 2020, tot i que la data de reversió de partida era l'any 2005 i la pròrroga atorgada era de 15 anys. Errors en cadena.

Les altres dues centrals en litigi a la vall Fosca són la de Capdella i l'auxiliar de Capdella. En el primer cas, a partir de les dades del Registre d'Aigües, no es pot saber si l'acta de reconeixement d'obra es va fer abans o després del 15 de juny de 1921, ja que no consta. En el segon cas, tot i haver-se construït com a infraestructura provisional per alimentar elèctricament les obres de la central principal i que havia de ser liquidada, la manca de control per part de l'administració va fer que seguís funcionant. Va ser anul·lada pel Tribunal Suprem i posteriorment la CHE en va regularitzar la situació per "prescripció administrativa". Actualment és en mans de la poderosa família Tous Godia, accionista majoritària de Naturgy (antiga Gas Natural). Totes dues centrals tenen fixada la data de reversió l'1 de gener de 2061.

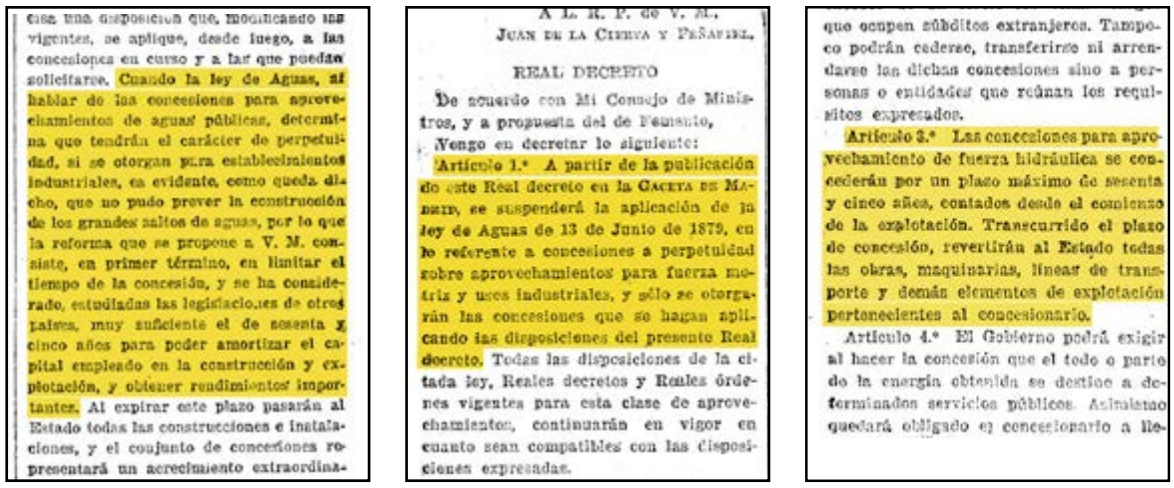

cisa una disposición que, modificando las vigentes, se aplique, desde luego, a las concesiones en curso y a las que puedan solicitarse. Cuando la ley de Aguas, al hablar de las concesiones para aprovechamientos de aguas públicas, determina que tendrán el carácter de perpetuidad, si se otorgan para establecimientos industriales, es evidente, como queda dicho, que no pudo prever la construcción de los grandes saltos de agua, por lo que la reforma que se propone a V. M. consiste, en primer término, en limitar el tiempo de la concesión, y se ha considerado, estudiadas las legislaciones de otros países, muy suficiente el de sesenta y cinco años para poder amortizar el capital empleado en la construcción y explotación, y obtener rendimientos importantes. Al expirar este plazo pasarán al Estado todas las construcciones e instalaciones, y el conjunto de concesiones representará un acrecimiento extraordina-

A L. R. P. de V. M.
JUAN DE LA CIERVA Y PEÑAFIEL.

REAL DECRETO

De acuerdo con Mi Consejo de Ministros, y a propuesta del de Fomento,

Vengo en decretar lo siguiente:

Artículo 1.° A partir de la publicación de este Real decreto en la GACETA DE MADRID, se suspenderá la aplicación de la ley de Aguas de 13 de Junio de 1879, en lo referente a concesiones a perpetuidad sobre aprovechamientos para fuerza motriz y usos industriales, y sólo se otorgarán las concesiones que se hagan aplicando las disposiciones del presente Real decreto. Todas las disposiciones de la citada ley, Reales decretos y Reales órdenes vigentes para esta clase de aprovechamientos, continuarán en vigor en cuanto sean compatibles con las disposiciones expresadas.

que ocupen súbditos extranjeros. Tampoco podrán cederse, transferirse ni arrendarse las dichas concesiones sino a personas o entidades que reúnan los requisitos expresados.

Artículo 3.° Las concesiones para aprovechamiento de fuerza hidráulica se concederán por un plazo máximo de sesenta y cinco años, contados desde el comienzo de la explotación. Transcurrido el plazo de concesión, revertirán al Estado todas las obras, maquinarias, líneas de transporte y demás elementos de explotación pertenecientes al concesionario.

Artículo 4.° El Gobierno podrá exigir al hacer la concesión que el todo o parte de la energía obtenida se destine a determinados servicios públicos. Asimismo quedará obligado el concesionario a lle-

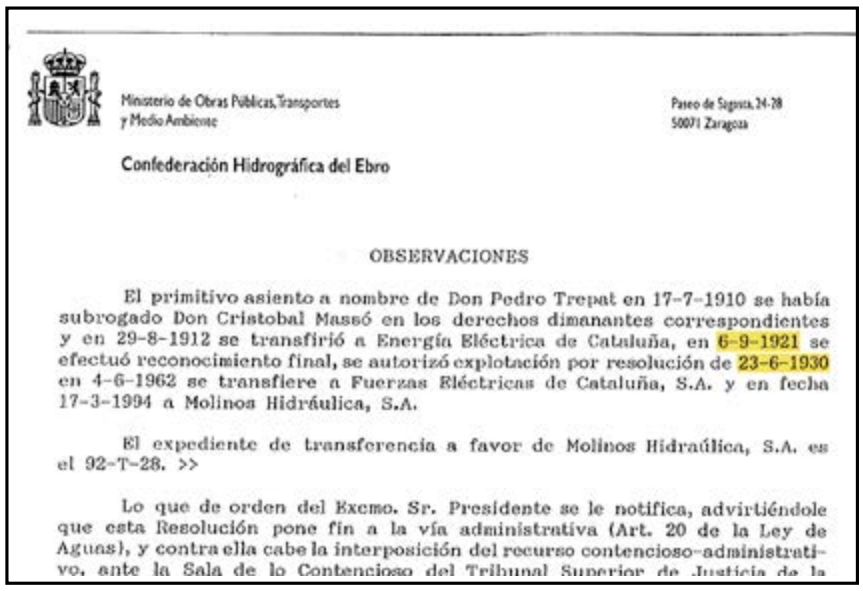

Ministerio de Obras Públicas, Transportes y Medio Ambiente

Paseo de Sagasta, 24-28
50071 Zaragoza

Confederación Hidrográfica del Ebro

OBSERVACIONES

El primitivo asiento a nombre de Don Pedro Trepat en 17-7-1910 se había subrogado Don Cristobal Massó en los derechos dimanantes correspondientes y en 29-8-1912 se transfirió a Energía Eléctrica de Cataluña, en 6-9-1921 se efectuó reconocimiento final, se autorizó explotación por resolución de 23-6-1930 en 4-6-1962 se transfiere a Fuerzas Eléctricas de Cataluña, S.A. y en fecha 17-3-1994 a Molinos Hidráulica, S.A.

El expediente de transferencia a favor de Molinos Hidraúlica, S.A. es el 92-T-28. >>

Lo que de orden del Excmo. Sr. Presidente se le notifica, advirtiéndole que esta Resolución pone fin a la vía administrativa (Art. 20 de la Ley de Aguas), y contra ella cabe la interposición del recurso contencioso-administrativo, ante la Sala de lo Contencioso del Tribunal Superior de Justicia de la

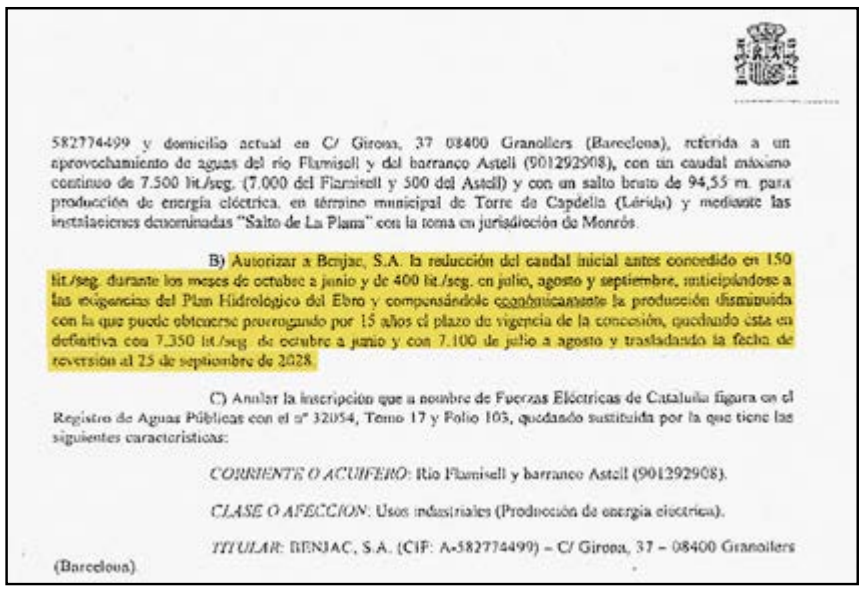

582774499 y domicilio actual en C/ Girona, 37 08400 Granollers (Barcelona), referida a un aprovechamiento de aguas del río Flamisell y del barranco Astell (901292908), con un caudal máximo continuo de 7.500 lit./seg. (7.000 del Flamisell y 500 del Astell) y con un salto bruto de 94,55 m. para producción de energía eléctrica, en término municipal de Torre de Capdella (Lérida) y mediante las instalaciones denominadas "Salto de La Plana" con la toma en jurisdicción de Monrós.

B) Autorizar a Benjac, S.A. la reducción del caudal inicial antes concedido en 150 lit./seg. durante los meses de octubre a junio y de 400 lit./seg. en julio, agosto y septiembre, anticipándose a las exigencias del Plan Hidrológico del Ebro y compensándole económicamente la producción disminuida con la que puede obtenerse prorrogando por 15 años el plazo de vigencia de la concesión, quedando ésta en definitiva con 7.350 lit./seg. de octubre a junio y con 7.100 de julio a agosto y trasladando la fecha de reversión al 25 de septiembre de 2028.

C) Anular la inscripción que a nombre de Fuerzas Eléctricas de Cataluña figura en el Registro de Aguas Públicas con el n° 32054, Tomo 17 y Folio 103, quedando sustituida por la que tiene las siguientes características:

CORRIENTE O ACUIFERO: Río Flamisell y barranco Astell (901292908).

CLASE O AFECCION: Usos industriales (Producción de energía eléctrica).

TITULAR: BENJAC, S.A. (CIF: A-582774499) – C/ Girona, 37 – 08400 Granollers (Barcelona).

A la part superior, diferents extractes del Reial decret, de 15 de juny de 1921, on es limitava a 65 anys les concessions d'aigua per a la producció hidroelèctrica. L'any 1922 es va fer una modificació que ampliava el termini màxim a 75 anys, un límit que es manté en l'actualitat.

A l'esquerra, es constata que la data del reconeixement final de la central de Molinos (vall Fosca) va ser el 6 de setembre de 1921, posterior a l'aprovació del reial decret i, per tant, amb caducitat màxima a 1 de gener de 1997.

A la part inferior, el document de pròrroga de la central de la Plana (vall Fosca). Es concedeix una ampliació de quinze anys extraordinaris com a compensació per la reducció de cabal en aplicació del Pla Hidrològic Nacional, una praxi prohibida per la Llei d'Aigües de 1985. A més, cometen un error en la suma i en comptes de fixar data de reversió l'any 2020 ho fan el 2028.

Un laberint jurídic interpretable i "lax"

Joaquin Irigoyen, secretari de l'Ajuntament de Tella-Sin (Osca), explica que, durant una reunió celebrada a la seu de la Confederació Hidrogràfica »

DESPRÉS DE 75 ANYS, **EL NEGOCI SEGUEIX EN MANS PRIVADES**

BENÓS
Endesa
Conca: Garona
Municipi: Es Bòrdes
Cabal (litres per segon): 8.000
Salt (metres): 118
Potència (kW): 16.000
Comarca: Aran
Any de concessió: 1943
Any de caducitat: 2018
*Facturació anual: **2.000.000 euros**

VIELHA
Endesa
Conca: Garona
Municipi: Vielha e Mijaran
Cabal (litres per segon): 14.000
Salt (metres): 191
Potència (kW): 22.000
Comarca: Aran
Any de concessió: 1943
Any de caducitat: 2018
*Facturació anual: **2.750.000 euros**

ARTIES (1-2)
Endesa
Conca: Valarties (embassament)
Municipi: Naut Aran (Arties)
Cabal (litres per segon): 10.000
Salt (metres): 817
Potència (kW): 68.000
Comarca: Aran
Any de concessió: 1943
Any de caducitat: 2018
*Facturació anual: **8.500.000 euros**

TAVASCAN INFERIOR
Endesa
Conca: Tavascan
Municipi: Lladorre
Cabal (litres per segon): 14.000
Salt (metres): 261
Potència (kW): 32.040
Comarca: Pallars Sobirà
Any de concessió: 1943
Any de caducitat: 2018
*Facturació anual: **4.005.000 euros**

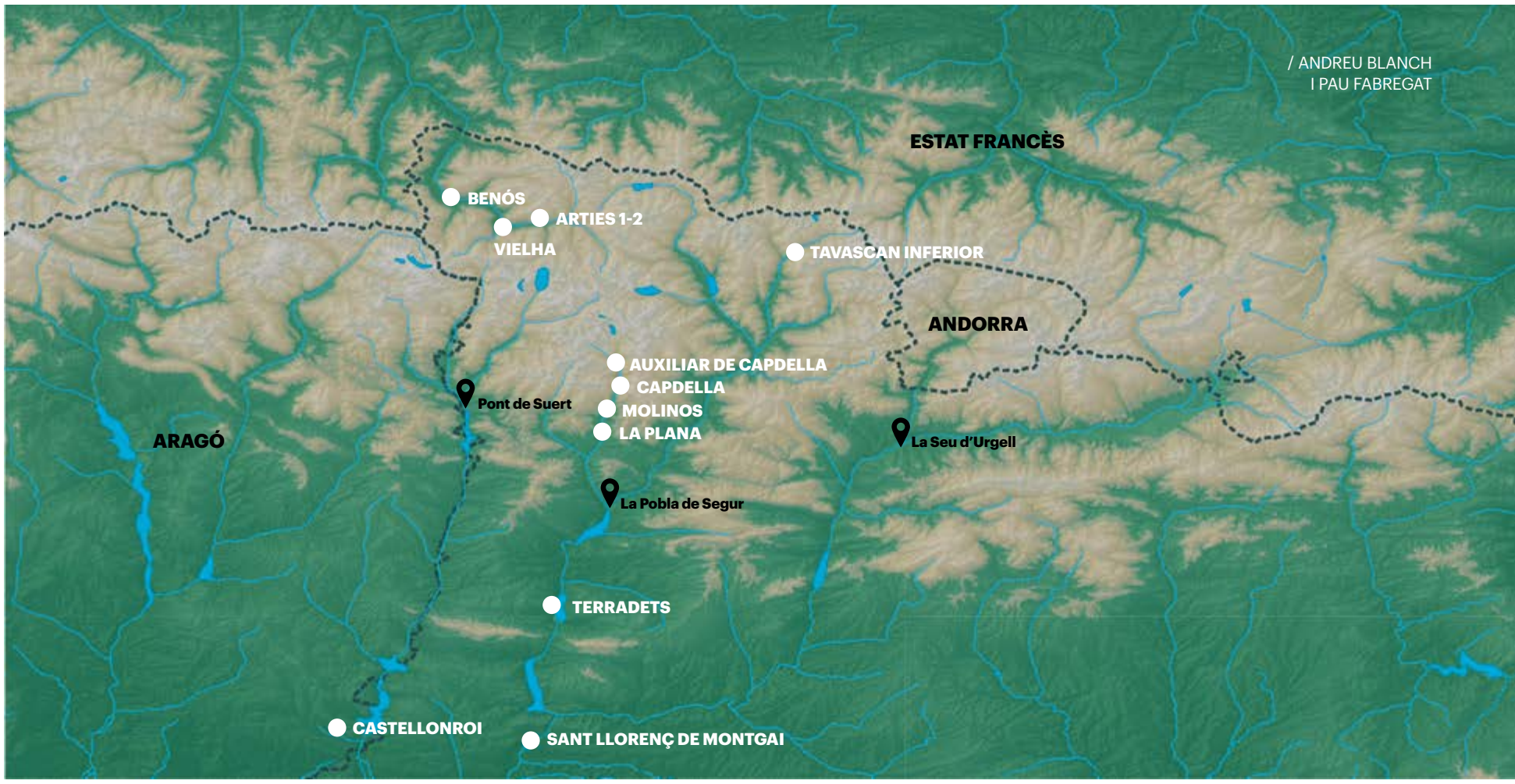

/ ANDREU BLANCH I PAU FABREGAT

*Estimació en euros de la facturació anual per electricitat comercialitzada.

CAPDELLA
Endesa
Conca: Flamisell
Municipi: La Torre de Capdella
Cabal (litres per segon): 3.500
Salt (metres): 836
Potència (kW): 32.250
Comarca: Pallars Jussà
Any de concessió: No consta
Any de caducitat: En litigi
*Facturació anual: **4.031.000 euros**

TERRADETS
Endesa
Conca: Noguera Pallaresa
Municipi: Castell de Mur
Cabal (litres per segon): 135.000
Salt (metres): 32
Potència (kW): 32.500
Comarca: Pallars Jussà
Any de concessió: 1935
Any de caducitat: En litigi
*Facturació anual: **4.062.000 euros**

CASTELLONROI
Hidrodata SA
Conca: Noguera Ribagorçana
Municipi: Castellonroi
Cabal (litres per segon): 16.000
Salt (metres): 11
Potència (kW): 2.880
Comarca: La Llitera
Any de concessió: 1941
Any de caducitat: 2016
*Facturació anual: **360.000 euros**

AUXILIAR DE CAPDELLA
G3T SL
Conca: Flamisell
Municipi: La Torre de Capdella
Cabal (litres per segon): 700
Salt (metres): 50
Potència (kW): 200
Comarca: Pallars Jussà
Any de concessió: No consta
Any de caducitat: En litigi
*Facturació anual: **25.000 euros**

SANT LLORENÇ DE MONTGAI
Hidroelèctrica del Noguera SL
Conca: Segre
Municipi: Camarasa
Cabal (litres per segon): 76.000
Salt (metres): 17
Potència (kW): 10.000
Comarca: La Noguera
Any de concessió: 1930
Any de caducitat: 2005
*Facturació anual**: 1.250.000 euros**

LA PLANA
Benjac SA
Conca: Flamisell (barranc Astell)
Municipi: La Torre de Capdella
Cabal (litres per segon): 7.350
Salt (metres): 95
Potència (kW): 5.000
Comarca: Pallars Jussà
Any de concessió: 1930
Any de caducitat: 2005
*Facturació anual: **625.000 euros**

MOLINOS
Hidrodata SA
Conca: Flamisell
Municipi: La Torre de Capdella
Cabal (litres per segon): 7.000
Salt (metres): 273
Potència (kW): 13.500
Comarca: Pallars Jussà
Any de concessió: 1921
Any de caducitat: 1997
*Facturació anual: **1.687.000 euros**

» de l'Ebre a Saragossa, un tècnic de la institució va etzibar: "Això de les concessions és una mica lax". Aquesta laxitud o interpretació normativa és, precisament, un dels factors que està beneficiant els interessos de les grans multinacionals hidroelèctriques. Malgrat que a la Llei d'Aigües de 1879 es va legislar la possibilitat de fer concessions a perpetuïtat, unes dècades més tard i arran de l'esclat del negoci hidroelèctric, el ministre Juan de la Cierva -durant el regnat d'Alfons XIII- va promoure dos reials decrets que suspenien aquella norma i fixaven un termini de concessió màxim de 75 anys com a criteri general i de 99 anys en el cas de grans embassaments.

A l'exposició de motius del Reial decret, de 15 de juny de 1921, es refermava quin era el sentit de la modificació legislativa impulsada pel govern: "La reforma que es proposa consisteix, en primer terme, a limitar el temps de la concessió, i s'ha considerat, estudiades les legislacions d'altres països, molt suficient el de 65 anys per poder amortitzar el capital invertit en la construcció i l'explotació i obtenir-ne rendiments importants". Tot seguit

Hi ha empreses hidroelèctriques que han aconseguit allargar la concessió fins al 2061 i sumar 150 anys de negoci

es puntualitzava: "Es respecten els drets adquirits en les concessions atorgades fins avui, però s'inicia un règim nou per a les concessions en curs i les que se sol·licitin amb posterioritat". En el redactat definitiu, el rei Alfons XIII ordenava: "A partir de la publicació d'aquest reial decret a la Gaceta de Madrid, se suspendrà l'aplicació de la Llei d'Aigües de 13 de juny de 1879 respecte a concessions a perpetuïtat sobre aprofitaments per a força motriu i usos industrials, i només s'atorgaran les concessions que es facin aplicant les disposicions del present reial decret". L'11 de novembre de 1922, Manuel de Argüelles, ministre que va prendre el relleu a Juan de la Cierva, modificava amb un nou reial decret l'article 3 de la normativa i ampliava el termini màxim a 75 anys, un llindar que es manté en l'actualitat.

De la lectura d'ambdós reials decrets es pot concloure que tota concessió en curs o sol·licitada després del 15 de juny de 1921 no pot superar els 75 anys. La data exacta per iniciar el compte enrere en el termini de les concessions és el dia que el personal tècnic de l'administració fa la visita d'obra i aixeca l'acta de reconeixement. Tot plegat ens situa en una incongruent paradoxa: només per un dia de diferència en la data de l'acta de reconeixement d'obra (abans o després del 15 de juny de 1921) hi ha centrals que han aconseguit ampliar la seva concessió des de l'any 1997 fins a l'any 2061. En el primer supòsit hi trobem totes aquelles centrals a les quals s'ha sumat 75 anys de concessió a partir de l'entrada en vigor del Reial decret de 1921; en el segon supòsit, totes aquelles que han sumat els 75 anys a partir de l'entrada en vigor de la Llei d'Aigües de 1985. Una monumental ampliació de 64 anys d'explotació hidroelèctrica amb els conseqüents beneficis extraordinaris.

Una font oficial de la CHE ha explicat a la Directa que "una llei causa indefensió quan s'aplica de manera retroactiva" i per això el Reial decret de 1921 i la modificació de 1922 no són retroactius. Aquestes mateixes fonts expliquen que per aquesta raó la concessió de Lafortunada-Cinca (Osca), que és de 1920 -prèvia als reials decrets-, es va mantenir a perpetuïtat fins a la Llei d'Aigües de 1985, i a la de Lafortunada-Cinqueta, que és de 1927, se li va fixar un termini de 75 anys. Cal recordar, però, que la concessió a Lafortunada-Cinqueta no va ser efectiva fins a l'any 1932, quan es va aixecar l'acta de reconeixement d'obres, tal com conclou l'informe del Consell d'Estat de 2015. L'acta de reconeixement d'obres de Lafortunada-Cinca no consta al Registre d'Aigües i, per tant, no sabem si la data efectiva d'inici de la concessió és anterior o posterior als reials decrets de 1921 i 1922.

Tot i així, i seguint el criteri de no retroactivitat, el més favorable a les tesis de la CHE, les centrals de Lafortunada-Cisqueta (Osca), Molinos »

Qui s'endú els diners de la vall Fosca?

Darrere de sigles i paraules críptiques que bategen les societats mercantils del sector hidroelèctric hi ha famílies de l'oligarquia catalana, espanyola i mundial. Els Tous Godia controlen G3T SL (titular de la central auxiliar de Capdella), una empresa que Carmen Godia va repartir entre les seves tres filles: Rafael, Cristina i Carla. Compten amb uns fons propis de 105 milions d'euros i participen en aliança amb CaixaBank del consell d'administració de Naturgy, l'antiga Gas Natural. Els empresaris Allister Craig Sykes i Luis Liduvino Quiroga dirigeixen des de Londres Hidrodata SL (titular de la central Molinos de la Vall Fosca), valorada en uns 200 milions d'euros i que forma part de la matriu Hydro Energia Ondina SL, un gegant de l'energia amb inversions arreu del món. L'empresari Jorge Barceló Traserra dirigeix Benjac SA i Opyce SA, les dues societats que controlen la central de la Plana de la vall Fosca. També és gerent de Minicentrales Hidroeléctricas SA. La major part del pastís se l'endú Endesa. L'actual president, Juan Sánchez-Calero, i el conseller delegat, José Damián Bogas, han estat designats per Enel, companyia sota control indirecte de l'Estat italià que posseeix la majoria accionarial d'Endesa. Són titulars de la central de Capdella i de la macrocentral Sallente-Gento, que produeix 451.000 kW, la meitat que un dels reactors de la central nuclear d'Ascó.

Central de la Plana (vall Fosca), amb caducitat l'any 2005 / VICTOR SERRI

Canonada que alimenta les turbines de la central de Molinos / VICTOR SERRI

JOAQUIN IRIGOYEN, TELLA-SIN

"Les empreses han de pagar pel que s'enduen d'aquí"

Aquestes centrals generen molts diners a un cost de producció pràcticament zero. És un negoci fabulós. Tenen en plantilla bons advocats i presenten recursos davant de qualsevol pas de l'administració. Tenen controlats indirectament els partits polítics i si hi sumes la desídia administrativa... Quan veus el rebut de la llum i el que estàs pagant, es genera una opinió en el sentit d'aprofitar l'energia per rebaixar el preu de la factura. Hi ha gent que passa fred a casa i ha de decidir si s'escalfa o menja. Les empreses han de pagar pel que s'enduen d'aquí.

JOSEP PLASENCIA, VALL FOSCA

"Generen diners amb concessions caducades"

L'empresa que va crear la central de Capdella ha obtingut beneficis estratosfèrics durant 100 anys i segueix generant diners amb una concessió caducada, i això ho permet la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre. Hi ha un frau i les centrals hidroelèctriques segueixen explotant l'aigua de la vall Fosca sense revertir tota la infraestructura a mans públiques, tal com marca la llei. Els gestors privats, a més, cada cop fan més diners, perquè la inversió en treballadors i manteniment és cada cop menor. Tot està automatitzat.

JOAN GASPÀ, JUBILAT ENDESA

"Els arxius d'Endesa els van cremar fa 30 anys"

L'any 1985 estaven molt nerviosos, perquè sabien que les concessions no es podien ni renovar ni ampliar. El cap de producció de Lleida va pujar amb quatre matxaques i va cremar els arxius. El canvi de llei que fixa un límit de les concessions en 75 anys està molt bé, perquè encara que hagis fet una gran inversió, l'has amortitzat i t'has *forrat*. S'haurà de veure qui ha fet trampa i, si és així, encara hauran de tornar els diners guanyats fora de termini. No se solucionarà si no es va als tribunals. I la concessió de la central de Sallente de l'any 1985, com s'explica si funciona amb la mateixa aigua de Capdella? Amb això també fan trampes.

» i la Plana (Pallars Jussà) haurien superat els 75 anys de concessió, mantenint l'explotació del negoci fora de termini. En el primer cas, després d'un informe consultiu del Consell d'Estat, el procés de reversió està quasi finalitzat. A la vall Fosca tot just ara s'iniciaran les primeres reclamacions per via administrativa i judicial. "Des de la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre i l'Agència Catalana de l'Aigua es permet, a través d'errònies inscripcions i pròrrogues il·legals, que empreses com Endesa i altres que són propietat de les oligarquies segueixin explotant recursos públics un cop finalitzat el termini legal per a fer-ho", apunta Josep Plasencia (CUP), qui considera que l'administració catalana també hauria actuat de manera irregular en les concessions hidroelèctriques. "Nosaltres hem posat sis denúncies per accidents i incompliments de la normativa elèctrica contra Endesa. No avancen, no es tramiten, i el director general d'Energia de la Generalitat ho sap i no fa res", es lamenta. "Hem pogut comprovar que les irregularitats de les concessions de la vall Fosca no són un cas aïllat, és un patró que es repeteix en centrals d'Endesa de moltíssims municipis, que fa més de cent anys que estan funcionant i continuen sense cap expedient de reversió ni cap compensació al territori", conclou. A més, avança que tenen preparada tota una bateria d'actuacions davant de la Fiscalia, el Síndic de Greuges i l'Oficina Antifrau perquè s'investiguin les presumptes irregularitats o il·legalitats en les concessions.

Entorn de la controvèrsia de les concessions a les hidroelèctriques hi plana des de fa anys l'ombra de sospita de les portes giratòries. És necessari recordar que José María Aznar, Elena Salgado o Pedro Solbes van ser premiats amb un càrrec a Endesa; Felipe González, Cristina Garmendia o Narcís Serra, a Naturgy (Gas Natural), i Ángel Acebes o Juan María Atutxa, a Iberdrola. L'última proposició de llei sobre la reversió de les concessions hidràuliques va ser presentada l'any 2018 al Congrés espanyol pel diputat aragonès d'Unidas Podemos Jorge Luis Bail, però la seva tramitació i debat van quedar suspeses per l'abrupta finalització de la legislatura. ●

Amb una gestió pública, la recaptació es pot multiplicar per cinquanta

Pintades a la central de Molinos (vall Fosca) / VICTOR SERRI

La central Lafortunada-Cinqueta (Osca) ens pot servir de referència a l'hora de saber com s'incrementarien els ingressos públics a la vall Fosca en cas de reversió de les concessions a les centrals hidroelèctriques. Lafortunada-Cinqueta genera uns ingressos de 4,5 milions d'euros per la venda de quilowatts al mercat elèctric. Els seus costos de gestió i manteniment són d'uns 250.000 euros. L'administració pública, en aquest cas la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre, haurà d'establir un mecanisme de redistribució dels més de 4 milions d'euros de beneficis: entre l'administració estatal, l'autonòmica i els ens locals i comarcals. Abans de la reversió, Endesa abonava només 50.000 euros en impostos als dos ajuntaments competents. La diferència és abismal.
En el cas de la vall Fosca són 6 els milions d'euros de facturació anuals per la venda de quilowatts –si sumem els ingressos de Capdella, auxiliar de Capdella, Molinos i la Plana. Si apliquem una ràtio semblant al cas de Lafortunada-Cinqueta, les despeses de gestió i manteniment podrien situar-se al voltant d'uns 350.000 euros. L'administració pública recolliria 5,5 milions d'euros i els hauria de redistribuir, un escenari molt beneficiós i llunyà de l'actual. L'any 2018 l'Ajuntament de Torre de Capdella va ingressar 36.514 euros de l'empresa Hidrodata per l'explotació de la central Molinos, 19.934 euros de l'empresa Benjac per la Plana, 2.532 euros de G3T per l'auxiliar de Capdella i 42.767 euros d'Endesa per Capdella. En total, 101.747 euros, un 2% dels beneficis de les quatre centrals. Dit d'una altra manera: en cas de reversió de les concessions, les administracions públiques podrien multiplicar per cinquanta la recaptació provinent de les centrals hidroelèctriques.

Maëder i Keller, amos i senyors d'un "règim brutal"

Enginyers i alts càrrecs de la companyia Energia Elèctrica de Catalunya provinents del cantó alemany de Suïssa, van desembarcar l'any 1911 a la vall Fosca per dirigir amb mà de ferro la construcció de les hidroelèctriques

A l'esquerra, dos operaris durant les obres a la vall Fosca a la segona dècada del segle XX. A la dreta, la casa d'Eugene Maëder a Capdella. / VICTOR SERRI

J. R. | @albertmartnez

La memòria del que va passar a les valls pirinenques a inicis del segle XX es va perdent amb els anys, però encara es pot repescar en converses amb la gent gran i gràcies a la tasca de recerca universitària. A la vall Fosca es va viure un dels episodis de més efervescència del capitalisme europeu de l'època, que va deixar una empremta d'explotació i patiment en milers de treballadors. Tot començava l'any 1905 a iniciativa del diputat i economista Emili Riu i Periquet, tal com recull un extens treball de recerca del catedràtic en Geografia per la Universitat de Barcelona Francesc Nadal. Riu havia elaborat un projecte hidroelèctric després d'estudiar la zona de l'estany Gento i el va presentar sense èxit als principals banquers de Barcelona. Va ser aleshores quan es va posar en contacte amb possibles finançadors a l'Estat francès i Suïssa, i va obtenir el vistiplau de la Companyia General d'Electricitat de París (CGE).

El 18 de novembre de 1911 es constituïa a Barcelona la societat Energia Elèctrica de Catalunya (EEC), que sumava el capital de CGE, de la Societat Suïssa d'Indústries Elèctriques de Basilea (SSIE) i de l'empresari i economista Cristòfor Massó i Escofet. El consell d'administració d'EEC es reunia a Barcelona, però les actes es redactaven en francès. Per contra, el comitè directiu de la companyia controlava l'empresa des de París. A finals de 1912 el grup Barcelona Traction va adquirir el 49% de les accions d'EEC. Fou l'any 1923 quan EEC s'integrà definitivament a Barcelona Traction (coneguda popularment com La Canadenca). La primera fita de la companyia elèctrica de la vall Fosca fou portar l'electricitat fins a Barcelona mitjançant una línia de fil de coure sostinguda per més d'un miler de torres que passaven per Manresa i Cerdanyola del Vallès. Des d'allà es bifurcava un ramal en direcció a la central tèrmica de Sant Adrià de Besòs (construïda també per EEC) i un altre fins al transformador de Collblanc. La xifra d'abonaments al servei d'electricitat a la conurbació de Barcelona va passar de 9.650 l'any 1913 a 88.689 l'any 1925. En l'última data del període, més del 50% de l'energia es produïa a la vall Fosca.

Més d'un miler de treballadors van construir carreteres, túnels i canals, i 250 van fer el ciment necessari en una planta a la Pobla de Segur

Durant totes les etapes de la companyia, els homes forts que dirigien les hidroelèctriques de la vall Fosca van ser Eugene Maëder -vocal d'ECC- i el seu lloctinent, Keller -supervisor de l'obra civil. Eren originaris del cantó alemany de Suïssa i se'ls recorda encara amb certa veneració i temença. "Aquí van guanyar la carrera hidroelèctrica [coetània a les obres que l'aleshores competidora Barcelona Traction feia al pantà de Sant Antoni (Talarn), a la conca de la Noguera Pallaresa] perquè eren un règim nazi de càstigs, sancions i justícia pròpia. Aquí hi havia calabossos, era un règim brutal. La llei suprema la feia en Maëder, que a més presumia de ser ecologista", rememora l'extreballador jubilat d'Endesa Joan Gaspà. "El meu pare i el meu padrí -el seu avi- treballaven per a Maëder i Keller. Amb les cavalleries hi feien arribar carregaments de truites i isards per als banquets on assistien banquers de Barcelona", recorda amb tota mena de detalls. Barrets de copa, vestits llargs, bastons i un excés de luxúria brotaven dels beneficis milionaris de l'explotació de l'aigua. Fins a 1.200 treballadors van construir a pic i pala carreteres i túnels, murs i canalitzacions, i 250 més fabricaven el ciment necessari en una planta a la Pobla de Segur. Una part de la mà d'obra era de franc: els seleccionats eren reclusos de les presons de Barcelona. "Tots els capatassos anaven amb revòlver, si no, no haurien tornat a casa. Aquí va morir molta gent", recupera Gaspà de l'herència oral que li van transmetre els seus progenitors.

Els suïssos van guanyar la carrera hidroelèctrica a la vall Fosca perquè tenien un "règim nazi" de càstigs, sancions i justícia pròpia

Després de la mort de Maëder, la seva figura segueix present a la vall, amb un mausoleu al cementiri d'Espui i una gran casa de pedra a Capdella, que ara és de titularitat municipal. Keller va construir la seva residència a la vora de l'estany de Colomina, a 2.400 metres d'altitud, una talaia des d'on controlava els operaris. La coneguda com a Casa Keller va ser rebatejada com a Refugi de Colomina l'any 1973, quan Fecsa (actual Endesa) la va cedir a la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya.

Libertad Francés,

membre de Salhaketa

"La vida a presó fa minvar sentits com la vista, l'oïda o l'olfacte"

Text: João França | @jotaemi
Sònia Calvó Carrió | @scalvocarrio
Fotografia: Freddy Davies | @FreddyDU_photo

Salhaketa Nafarroa és una associació que neix a Navarra a finals dels anys 80 per reivindicar els drets de les persones preses i les seves famílies. Amb el temps ha anat ampliant les activitats: fa acompanyament i assessorament jurídic, gestiona un pis d'acollida i té una activitat important d'incidència que l'ha portat a definir-se com una organització antipunitivista i anticarceària. Parlem amb Libertad Francés, advocada i coordinadora de l'entitat, que és una de les veus que ha aparegut al reportatge "Aïllament: la presó dins la presó" del programa *30 minuts* de TV3 per parlar sobre les conseqüències d'aquest règim de vida en les persones preses.

Molta de l'activitat de Salhaketa Nafarroa està enfocada a donar a conèixer la realitat dins de les presons. Creiem que és important donar a conèixer el que passa a les presons. A més, estem insistint molt en el fet que el problema no només són les presons; cal conèixer-ne la realitat i cal plantejar alternatives. També ens agrada assenyalar que el problema no són només les presons: la presó és l'últim element d'un procés molt més ampli, d'un sistema penal i d'una cultura de càstig. És tot això el que caldria canviar i respecte al que cal plantejar alternatives. Per això, avui en dia, Salhaketa Nafarroa ens definim com a anticarceràries i antipunitivistes.

Quin és el perfil majoritari de les persones que es troben a la presó?
Si es mira la realitat de les persones preses pel tipus de delicte pel qual estan a la presó, veiem com al voltant d'un 60% hi són per delictes contra el patrimoni o per temes de tràfic de drogues, que tenen a veure, en molts casos, amb situacions econòmiques precàries o situacions de salut mental i/o drogodependència. Però si l'anàlisi el fem des de les característiques de les persones preses, veiem que habitualment estem davant de persones que comparteixen situacions precàries pel que fa a economia, baix nivell d'estudis, situacions -sobretot en el cas de les dones- de violència al carrer... Ens trobem amb un perfil de persones que han vingut marcades ja des del carrer en contextos d'exclusió: situacions de desigualtat econòmica, educativa, cultural... I és això, al capdavall, el que les porta a acabar a la presó.

Com?
En moltes ocasions perquè han recorregut al delicte per solucionar problemes econòmics, però també perquè la política criminal determina on es posen els esforços policials i judicials per posar el focus de criminalitat. És més fàcil que et detinguin si pertanys a un determinat barri i, per tant, també és més fàcil que acabis a la presó si hi ha més presència policial al teu barri. Però també és veritat que, cada vegada més, a la presó hi ha persones que mai haurien pensat que hi serien. A més, cada vegada tenim tots i totes un peu més a prop de la presó. Amb les successives reformes del Codi Penal, des de l'any 1995 fins avui, el que s'ha anat fent és ampliar els delictes, endurir les condemnes i, per tant, ampliar el ventall de situacions en què una persona pot acabar a la presó.

Quines conseqüències psicològiques té la vida a la presó?
Les conseqüències psicològiques comencen per les conseqüències físiques. Estar a la presó suposa una disminució en la qüestió sensorial, tant de vista com d'oïda o d'olfacte. Estar tancat en un lloc on es fa menjar per a un munt de persones fa que perdis sabors; que estiguis en un lloc on tot funciona amb lleixiu fa que l'olfacte es deteriori; que el teu objectiu visual siguin sempre parets, reixes i finestres petites fa que perdis aquesta capacitat visual. Deteriora molt la concepció de la pròpia imatge i de la meva relació amb la resta, perquè la vida a la presó vol dir que la meva vida no depèn de mi sinó que he d'obeir ordres, i que tot el meu dia a dia està ordenat per una persona, per la qual cosa pràcticament no he de prendre decisions; i això genera una situació de malestar que afecta, finalment, la salut mental. Hi ha estudis que diuen que l'aïllament de la societat suposa un deteriorament en la salut mental, i si parlem del fet que les persones que estan preses estan aïllades de la societat, evidentment, tenim un deteriorament en la salut mental; un deteriorament que encara és més important si parlem de persones que estan en aïllament, perquè ja estan aïllades d'allò aïllat. Conseqüències d'ansietat, de depressió, d'una major taxa de suïcidis...

Què és l'aïllament penitenciari?
Quan es parla d'aïllament des de la institució fa referència sobretot a la sanció d'aïllament o l'aïllament com a mitjà coercitiu. L'aïllament penitenciari, com s'entén socialment, és que hi ha una persona presa que està aïllada de la resta de la gent

que està a la presó en segon o tercer grau. Així, ens referim a persones que estan aïllades per la imposició d'una sanció o un mitjà coercitiu, però també ens referim a la situació en què es troben les persones preses que estan classificades en primer grau o règim tancat. Les diferències entre unes situacions i altres existeixen pel que fa al nombre d'hores que pots passar sense sortir de la cel·la (17, 18, 20, 22, 24 hores) i la limitació d'activitats i de drets, però el nexe comú és que, efectivament, a aquesta persona la treus del règim ordinari de la presó i l'aïlles.

Qui decideix el grau de tractament?
És important que distingim entre sentència i grau de tractament. La sentència l'estableix el jutjat sentenciador, i aquí el que s'estableix és la pena que una persona ha de complir, d'un, dos, tres o vint anys. Això és el que s'executa a la presó. Un cop ja s'és dins, l'administració penitenciària decideix en quin grau de tractament es classifica aquesta persona: pot ser el règim ordinari, que és el segon grau (la pràctica majoria de les persones que estan a la presó); el tercer grau, que seria que surts durant el dia al carrer i tornes a la nit a dormir; o el primer grau, que és estar pràcticament totes les hores del dia a la cel·la excepte entre 3 i 4 hores, en què pots sortir al pati o fer activitats. És l'administració penitenciària la que decideix on et classifica i determina la forma en què compliràs la pena privativa de llibertat. La conseqüència més important del fet que això no sigui una resolució judicial, sinó que sigui una resolució administrativa, és que la mateixa administració és jutge i part de la decisió i és davant de qui en un primer moment has de lluitar. Si jo vull modificar aquesta decisió, he d'argumentar davant d'aquesta mateixa administració, que ja m'està dient que em mantindrà en tal grau. Posteriorment podré recórrer davant del jutjat de vigilància penitenciària. Durant l'estada a presó podràs variar de grau de tractament segons si es considera que la teva conducta millora o no. Més enllà d'això, normalment amb la resolució de la classificació també s'indica quina serà la presó on compliràs, i aquesta és una qüestió més difícil de recórrer, perquè ja no depèn del jutjat de vigilància penitenciària, només de manera excepcional. Si estàs a la presó de Pamplona i et traslladen a la presó de Màlaga, et correspon anar a recórrer als tribunals del contenciós administratiu de Madrid. Aquí els terminis de resolució poden trigar entre tres i cinc anys, amb la qual cosa l'efectivitat de la resolució és nul·la.

Quines conseqüències poden tenir aquests trasllats?
És un desarrelament. Si tu ets de Pamplona i et traslladen a complir condemna a un altre centre penitenciari, t'allunyen del teu entorn social, et limiten la possibilitat de rebre comunicacions i, fins i tot, et dificulten l'accés a la vida en llibertat, perquè des de la presó voldran que surtis primer de permisos, i aquests permisos es dificulten perquè no tens un domicili on anar quan surtis, per la qual cosa és el peix que es mossega la cua. I, en última instància, aboca que la persona presa tingui moltes possibilitats de passar més temps a la presó que si se l'hagués mantingut a la presó de la ciutat on està arrelada.

I aquesta qüestió té relació amb els primers graus...
En aquests moments hi ha 24 centres penitenciaris a l'Estat espanyol que tenen mòduls de primer grau o departaments especials (dels 69 que depenen de la Secretaria General d'Institucions Penitenciàries, ja que Catalunya té les competències en matèria penitenciària transferides). El primer que crida l'atenció és que, si només 24 centres tenen primer grau, hi ha gent que compleix condemna allunyada del seu lloc d'arrelament. Per exemple, concretament a la presó de Pamplona no hi ha mòdul de primer grau. Per tant, persones preses navarreses o amb arrelament a Navarra que siguin classificades en primer grau seran automàticament traslladades a una altra presó, també quan es donin sancions d'aïllament o situacions, com deia abans, de mesures coercitives d'aïllament. En algunes ocasions, les traslladen al mòdul d'infermeria; en altres ocasions, si la persona està en una cel·la individual, se la manté en la mateixa cel·la, que, en principi, és el que diu la llei que cal fer. I quan parlem de dones, normalment el que sol passar és que les pugen a una planta diferent del mòdul i les aïllen aquí. La presó de Pamplona, per exemple, té aquesta manera de funcionar, però cada presó estableix els seus criteris.

La mateixa administració en un primer moment és jutge i part de qualsevol decisió en l'àmbit penitenciari

Si un cas arriba a la via judicial, els terminis de resolució poden allargar-se entre tres i cinc anys

Quina és la funció social de la presó?
La finalitat que la Constitució atribueix a la pena privativa de llibertat és la reinserció i la reeducació. Des del meu punt de vista, aquest objectiu no es compleix. Fa anys, una dona va dir, i em sembla una frase molt potent i la reitero sempre que puc: "Jo vaig tornar a la vida en llibertat malgrat la presó". Crec que, cada vegada més, la pena privativa de llibertat, la presó, s'ha utilitzat com una forma de càstig i com una forma d'excloure els qui no volem a la societat, i la realitat és que a la pràctica de les presons el que importa és el càstig i la seguretat per sobre del tractament. El meu plantejament és: es pot reinserir i reeducar una persona des del confinament, o això cal fer-ho des d'altres alternatives? Jo crec que la funció que se li ha atribuït a la pràctica, que és el càstig, la compleix molt bé, però la reinserció i la reeducació deixen molt a desitjar.

Aleshores, quina funció compleix?
La funció social de la presó és bàsicament el control social. L'eina més potent que té l'Estat per poder controlar la seva població és el dret penal i la por a acabar en un lloc com la presó. Des de la por que hi ha una gran criminalitat al nostre voltant i des de la por a no ser part d'aquesta criminalitat que et pot portar a la presó, és des d'on funcionen les lògiques de l'Estat, que porten, bàsicament, a plantejar que la presó és una forma de control social, de generar por als que estan dins i por a entrar-hi.

I amb aquesta funció, hi ha d'haver presons?
Des del meu punt de vista i des de Salhaketa Nafarroa plantegem radicalment que les presons no són necessàries i que han de desaparèixer. Les presons són llocs de tancament on es vulneren sistemàticament drets fonamentals, i, com a societat, no podem viure tranquils sabent que darrere de determinats edificis s'estan generant o donant determinades dinàmiques. Tot i en el cas que les presons no fossin llocs vulneradors de drets, tampoc som partidaris de la presó com una forma de resoldre els conflictes socials. Qualsevol privació de llibertat, *per se*, entenem que suposa una degradació de la vida i un tracte inhumà. Nosaltres, a més d'entendre que la presó no és necessària, entenem que no ha d'existir i creiem que hem de començar a fer una reflexió al voltant de si com a societat no som capaços de crear alternatives al càstig.

I què fem amb la delinqüència?
Quan parlem de delicte ens sembla que és una cosa que apareix en un llibre, i és una cosa molt dolenta que fa algú, però realment els delictes són conflictes socials. Darrere dels delictes hi ha conflictes socials que poden venir aparellats a una infinitat de desigualtats estructurals. I creiem que és en això en el que caldria posar el focus, des de l'administració, a eliminar aquestes desigualtats socials que farien que no fossin necessàries les presons. Però, a més, creiem que cal fer un esforç com a societat i plantejar alternatives al càstig. Si la presó no ens sembla bé per a unes persones, no ens ha de semblar bé per a ningú.

Hi ha alternatives?
Avui en dia hi ha alternatives al càstig, o almenys alternatives diferents per resoldre aquests conflictes socials als quals anomenem *delictes*. Hi ha, per exemple, la justícia restaurativa, que són processos de mediació en els quals s'intenta fer valdre la víctima, perquè de vegades se'ns oblida que moltes vegades en el procés penal la víctima és la més desprotegida. Al final, el procés penal se centra a castigar el culpable i no a reparar la víctima.

Veiem moltes crides, des de sectors de l'esquerra o del feminisme, que demanen endurir penes contra violadors, per exemple...
Sí, la cultura del càstig i el recurs al dret penal està tan arrelat en la societat que també des de sectors d'esquerres o alternatius i des dels moviments socials es tendeix a recórrer a la presó i al dret penal com a única fórmula de salvaguardar els interessos, la protecció dels quals es reclama. No obstant això, no podem ser nosaltres mateixes qui sostinguem aquest sistema que perpetua desigualtats estructurals i concepcions culturals i educacionals com el patriarcat. En general, els estudis diuen que les persones, a l'Estat espanyol, independentment de la seva tendència política, no són especialment punitives. No obstant això, la utilització que el poder i els mitjans de comunicació fan de determinades associacions de víctimes o de persones concretes que reclamen un major recurs al càstig, donant-los més veu, genera una sensació que tota la societat és partidària de més recurs al dret penal. I això no és així. Tanmateix, les víctimes estan totalment legitimades per demanar més càstig, però la societat en el seu conjunt hem de valorar i plantejar altres coses. Com planteja Rita Segato, una de les més grans estudioses d'aquest tema, no cal crear bocs expiatoris sinó apostar i crear programes realment preventius per posar fi a les violències masclistes en totes les seves formes.

> **Darrere dels delictes hi ha conflictes socials que poden estar aparellats a desigualtats estructurals**

> **Les persones, a l'Estat espanyol, més enllà de la seva tendència política, no són especialment punitives**

contrast

Els sindicats han de ten

Córrer una marató descalç

Roger Tugas | @rogertugas
Periodista i membre del secretariat nacional de la Intersindical-CSC

Per què el perfil majoritari de militants i dirigents de partits, sindicats i organitzacions socials ha estat històricament el d'homes blancs i de classe mitjana, fins i tot en els cercles més d'esquerres? Moltes derivades del sistema capitalista i patriarcal ho expliquen, però bàsicament es podria resumir que són els que més es podien permetre destinar temps a l'activisme fora de la jornada laboral. Les classes més baixes han de maldar sovint per fer front a problemàtiques quotidianes -a voltes de mera supervivència- que el confort de certa posició social estalvia i, en cas que es decideixi formar una família i tenir fills, les dones són encara les encarregades d'assumir les tasques de la llar i de cures, com a conseqüència de la vigent divisió sexual del treball.

La militància i implicació col·lectiva de base és imprescindible per a qualsevol projecte transformador, però ja fa un temps que el feminisme qüestiona unes estructures basades en la hipermilitància assumible sols per aquests perfils no tan precaritzats o certa gent jove, i pressiona per fer canvis en la cultura d'organització del temps per facilitar la conciliació laboral, personal i militant. Com les tasques reproductives, que no són valorades perquè no generen nou capital immediat, certes funcions intensives pròpies del sindicalisme s'han de posar en valor com a servei social i, com a tal, s'han de poder considerar una feina amb tot el que comporta -i més quan qui se n'ha de fer càrrec és l'empresa o l'administració, sense contrapartides.

Determinats partits que, fins fa pocs anys, qüestionaven les contractacions, ara ja les han normalitzat, perquè han entès que la hipermilitància té uns límits i les exigències organitzatives requereixen certa estructura estable. En el sindicalisme és encara més notori, especialment quan es pretén plantar cara a un model ple de ressorts i trampes per blindar-se. Per fer present el sindicalisme alternatiu al màxim de centres de treball, no es pot renunciar a eines per les quals tant ha lluitat durant dècades l'obrerisme per plantar cara al capital. Com un exemple bàsic, en cas de conflicte amb l'empresa o d'arribar als tribunals, no es pot confiar tot l'assessorament i la defensa jurídica a les hores que voluntàriament i intermitent puguin destinar militants amb coneixements de dret.

És evident que l'alliberament té riscos i no pot ser una barra lliure per a la professionalització i l'elitització del sindicalisme. Aquestes persones que renuncien un temps a la carrera professional per defensar els companys han de ser una xarxa de seguretat que no pot impedir que es faci créixer la base militant del sindicat i que aquesta es formi i s'impliqui també en la lluita, fent-la el màxim d'àmplia i col·lectiva. Tampoc no poden desconnectar-se dels interessos reals de les plantilles, així com tampoc no poden eternitzar-se i cal que l'alliberament sigui un camí d'anada i tornada, fixant-hi límits clars -fent-ho així, l'intens coneixement i experiència adquirits han de repercutir posteriorment en l'activitat militant. No es pot, però, pressuposar -coincidint amb l'argumentari neoliberal- que tota persona alliberada s'aliena de la seva condició de treballadora i se serveix egoistament de la posició.

Malgrat que hi ha casos d'abús d'aquest dret i d'una conseqüent perversió del sindicalisme, és possible vacunar-s'hi i establir contrapesos per evitar-ho. I el millor exemple que això és factible és que tots els casos de sindicalisme alternatiu exitosos al nostre entorn -com LAB al País Basc- tenen persones alliberades i, en canvi, no es coneix cap cas proper que hagi aconseguit victòries sonades renunciant-hi, que és com córrer una marató descalç només per la por a entrebancar-se amb els cordons.

/ VISUALOMELETTE

ir persones alliberades?

Si ningú treballa per tu, que ningú decideixi per tu

Esther Hernández
Secretària d'Acció Sindical de la CNT Barcelona

Per a la CNT la resposta és un no contundent. La nostra organització de caràcter anarcosindicalista és l'únic sindicat a l'Estat espanyol al marge del poder polític, i des de la CNT defensem la teoria dels tres nos. No als alliberats sindicals, no a les subvencions i no a les eleccions. Tot va unit, ja que l'autogestió és un dels principis bàsics de l'organització: som la classe treballadora qui hem de defensar els nostres drets i decidir per nosaltres mateixes en tot el que concerneix el nostre lloc de treball. Els delegats de personal i comitè d'empresa són figures que tendeixen a professionalitzar-se o a viure de renda, interessats a mantenir els seus llocs a canvi, a vegades, de vendre el treballador en pactes amb l'empresa. Entenem que quan un treballador o treballadora passa a ser un alliberat sindical deixa de ser un treballador a l'empresa per estar en un rang superior a la resta de treballadors, tant pel que fa a la presa de decisions com pel que fa a privilegis.

Com a alternativa a les eleccions sindicals, a la CNT ens organitzem dins de les empreses a través de les seccions sindicals formades per un conjunt de treballadors que s'organitzen de forma horitzontal i prenen decisions a través d'assemblees. L'assemblea ha de nomenar un o una delegada sindical per fer de portaveu, mai podrà decidir alguna cosa al marge de la secció sindical i en tot moment l'assemblea està en posició de revocar-lo. Defensem que les decisions es prenguin pel conjunt de treballadors, sense que caigui en delegacions ni representacions; és a dir, les decisions han de ser preses de forma col·lectiva mitjançant assemblees, enfront de l'automatització de la decisió individualitzada a través de les urnes. Els treballadors continuen fent les seves funcions al treball, però s'organitzen per lluitar pels seus drets. Quan existeix la figura del comitè d'empresa, el treballador deixa de mobilitzar-se i el seu *activisme* es basa merament a votar qui vol que sigui el seu representant durant els pròxims anys, per la qual cosa l'existència d'aquesta figura crida a la desmobilització: "Si ja paguen algú per fer sindicalisme, que ho faci ell o ella per mi". Entenem que les eleccions sindicals, a través de les quals es trien els delegats que gaudeixen d'hores d'*alliberament*, és una forma que hi hagi intermediaris entre els empresaris i la classe treballadora.

El sindicalisme actual es podria comparar amb les eleccions per triar els representants polítics. El poble surt al carrer cada quatre anys per votar, després els líders polítics tenen més en compte els seus propis interessos i traeixen el poble que els ha triat. La ciutadania pretén que els polítics que estan rebent un salari pel fet de *representar el poble* defensin els seus interessos, però és ben sabut que això passa ben poc. El poble ha de fer política dia a dia, organitzar-se, mobilitzar-se i guanyar els seus propis drets, i els i les treballadores han de fer sindicalisme dia a dia als seus llocs de treball, organitzar-se des de baix i mitjançant l'acció directa aconseguir que es respectin els seus drets laborals i millorar les seves condicions. Recordem que les grans victòries de la classe obrera s'han aconseguit mitjançant l'organització dels treballadors i les protestes, no per mitjà d'intermediaris.

pàgina oberta

Un sistema esgotat de protecció al menor

Núria Empez Vida | @hourria_col
Educadora social i antropòloga

/ SR. PLÁSTIKO

En el llibre *Esa persona que somos*, Enrique Martínez Reguera, amic i gran mestre, reflexiona sobre la pèrdua dels valors humans i del sentit de pertinença d'espècie que patim les persones, canviant la humanització per la cosificació. Ell parla d'una societat de consumidors i consumits: aquells qui no tenen actius per consumir provoquen que tot un engranatge de persones del tercer sector visquem d'ells (treballadors socials, educadors, psicòlegs, carcellers, etc.).

Quan llegeixo les notícies sobre les agressions patides pels nois dels centres de menors, em ve al cap la reflexió de l'Enrique. Hem passat de veure nois, amb cara, nom, una història personal, a parlar de MENA (menors estrangers no acompanyats), un nom que els unifica, però que també els homogeneïtza i els cosifica, i és fàcil atacar un concepte, una idea, uns prejudicis vers un col·lectiu que és *per se* molt heterogeni. D'altra banda, també falta un coneixement de la diversitat de la població *autòctona*, que també pateix, la qual molts joves d'origen en la immigració desconeixen, creant el que antropològicament es diria el discurs de l'altre, que acaba generant desconfiança, rebuig i por.

Des de l'any 2000, es va crear un sistema paral·lel segregador i discriminatori per atendre aquests joves, que segueix vigent però en condicions més precàries, ja que amb el discurs de *saturació*, *urgència*, *crisi* i diferents eufemismes s'han obert dispositius residencials, alguns d'ells els serveis de primera acollida i atenció integral o centres *low cost*, com els anomeno, que són centres dotats d'un pressupost molt inferior al dels centres d'acollida. Centres més grans, en espais sovint no adequats, amb personal insuficient, alguns no formats, etc. Municipis desinformats de l'obertura de centres i nul o poc treball amb la població del municipi. Resultat: manifestacions i campanyes de tancament dels centres i certa percepció d'impunitat sobre els delictes d'odi, racisme i xenofòbia que fa que augmentin. Però no val escudar-se amb l'excusa del racisme.

A tall d'exemple, a Castelldefels, sense entrar en l'agressió al centre -on van participar persones organitzades de tendència feixista-, sembla que hi havia conflicte entre un grup de joves del poble, de perfil ni-ni, i els joves del centre. Potser calia treballar amb els dos grups, organitzar activitats conjuntes perquè es coneguessin. S'ha de treballar l'oci, la formació i l'acompanyament no només amb els nois tutelats, perquè és a través de les relacions que creem vincles i sentiments de pertinença, imprescindibles per a una bona criança i per esdevenir un adult sa. La mala gestió té a veure amb el malestar veïnal, que també cal escoltar, i el malestar dels xavals que pateixen uns recursos precaris i una inseguretat del seu futur.

Aquests joves han vingut per quedar-se, i ni els programes de retorn voluntari (repatriacions encobertes) frenaran la tornada de molts d'aquests nois. La qüestió és en quina situació estaran. Com més vincles hagin fet, més punts tindran per tirar endavant, i a l'inrevés. La secretària d'Infància, Adolescència i Joventut, Georgina Oliva, declarava a la conferència del Fòrum Social, publicat a *Social.cat* l'1 d'abril, que el sistema "no és que estigui saturat, sinó que està esgotat". Comparteixo aquestes declaracions. Però, aleshores, per què es replica un sistema que se sap que no funciona i a sobre amb condicions més precàries? No només es tracta de fer discursos *bonistes* basats en la innocència de pobres nois, sinó sota l'emparament d'unes polítiques de drets humans on com a societat hi guanyem tots. Com deia Freire, "a estimar se n'ensenya estimant".

Els nois més *disruptius* són els que més suport, paciència i estimació necessiten, i sovint reben contenció, aïllament i medicació. Qui té dificultats de socialització necessita socialitzar-se, i l'empatia i els valors s'aprenen amb l'exemple, amb el que transmetem, el que compartim; no poden ser inculcats a la força. També cal periodisme ètic. L'1 d'abril, *El Mundo* publicava: "Castelldefels eximeix els MENA de l'auge de robatoris", però jo em pregunto: qui neteja ara la seva imatge?

> *Hem passat de veure nois amb cara, nom i una història personal, a parlar de MENA, un nom que els unifica, però que també els homogeneïtza i els cosifica*

Mas de Noguera, situat al terme municipal de Caudiel, a l'Alt Palància

La responsabilitat no fa vacances

Hostals i cooperatives d'allotjament turístic aposten per una manera diferent d'afrontar l'activitat turística, posant l'èmfasi en l'arrelament territorial, la relació amb l'entorn, l'impacte ecològic i les condicions laborals de les treballadores

Joan Ballart | @La_Directa

Sempre se'ns ha dit que fer turisme vol dir visitar un lloc, fer quatre fotos i marxar. Aquesta visió propagada pels grans operadors i grups de pressió turístics ha eclipsat durant anys la possibilitat d'explorar altres maneres de dur a terme aquesta activitat. Un dels aspectes a tenir en compte a l'hora d'abordar el tema del turisme responsable és la utilització d'aquesta etiqueta o similars per part d'interessos merament mercantilistes. La proposta *alternativa* també té un públic creixent i, per tant, també pot estar sotmesa a dinàmiques d'obtenció i concentració de grans beneficis empresarials mentre es blanquegen els impactes nocius d'aquesta activitat. Així doncs, cal ser conscient de què implica apostar pel turisme responsable.

En aquest reportatge analitzem algunes de les propostes que han començat a aflorar en diferents punts dels Països Catalans amb lògiques més respectuoses i que demostren que es pot fer turisme sense destrossar el medi ni els teixits veïnals i dignificant les condicions laborals de les persones.

La relació amb l'entorn

En primer lloc, un dels elements clau que comparteixen les iniciatives de turisme responsable és l'arrelament al territori. En aquest sentit, un dels casos paradigmàtics és el de l'alberg La Pastora, al municipi castellonenc de Vallibona dels Ports. Aquest projecte, iniciat a finals de 2017, no només ha buscat ser part del present de la zona, sinó que també ha ajudat a divulgar-ne la història. Així doncs, a partir de rutes teatralitzades »

» i jornades de memòria històrica, han ressuscitat el passat maqui d'aquesta zona dels Ports i, en especial, el llegat d'una de les guerrilleres més recordades, Teresa Pla Meseguer. De fet, la cooperativa deu el seu nom a un dels sobrenoms d'aquesta lluitadora de la postguerra. Aquesta voluntat de formar part de la vida de la zona ha portat La Pastora a estrènyer llaços amb l'Associació Amics de Florencio Pla Meseguer i a oferir "un espai cultural perquè l'aprofiti la gent del poble", en paraules de Josep Beltran, un dels quatre membres de la cooperativa.

I és que la integració en el teixit associatiu i veïnal de l'entorn també és un dels pilars d'aquestes iniciatives. En el cas d'Els Caus de Mura, una cooperativa fundada l'any 2011 al poble bagenc de Mura, sovint cedeixen l'espai per fer actes culturals i mantenen una estreta relació amb una altra cooperativa muratana anomenada Les Rafardes, dedicada al cultiu i la recuperació de llavors.

Una altra iniciativa molt vinculada a l'entramat del seu voltant és el Mas de Noguera, situat al terme municipal de Caudiel, a l'Alt Palància. Marcelino Salvador, un dels cinc socis d'aquesta cooperativa creada l'any 1992, explica que participen "en el teixit social des d'àmbits com la temàtica agrària, educativa, cultural i ecologista intentant harmonitzar-les i buscant la complementarietat entre elles".

Alberg La Pastora, al municipi de Vallibona, a la comarca dels Ports / VICTOR SERRI

Benestar no només per al turisme

Un altre dels factors que condicionen l'activitat dels albergs cooperatius és la priorització dels interessos de la població. Aquest principi diametralment oposat a les dinàmiques extractives del turisme massiu implica un esforç per vetllar pel benestar de les veïnes.

Ferran Martínez, un dels tres socis d'Els Caus, ho resumeix dient que "és un projecte de sosteniment de la vida rural que mira perquè la gent d'aquí tinguem una oportunitat i no hàgim de marxar". A més, també han tingut en compte el benestar físic de les habitants de Mura prenent decisions econòmicament poc rendibles com la prohibició de llogar l'alberg per fer-hi festes de gent jove.

Un dels factors que condicionen l'activitat dels albergs cooperatius és la priorització dels interessos de la població

Amb la mateixa voluntat, les impulsores del Jam Hostel de Barcelona han procurat prendre mesures per afavorir les veïnes del barri de Gràcia. Tot i no tractar-se d'una cooperativa, la copropietària de l'alberg, Lucía Demajo, té molt clar que "el més important és no crear impacte negatiu en l'entorn més immediat i generar un efecte el més positiu possible".

Sense deixar el tema de la relació amb l'entorn, cal subratllar l'esforç que tots aquests projectes duen a terme per aportar el seu gra de sorra a la dinamització econòmica de la zona. D'aquesta manera, han prioritzat establir relacions comercials amb proveïdores de proximitat. Gràcies a l'experiència acumulada, les cooperativistes del Mas de Noguera han pogut anar un pas més enllà i aplicar pràctiques d'autoconsum. Actualment s'abasteixen dels seus camps, granja o abellar i poden fer el seu propi pa, formatge o melmelades.

Una de les altres peces clau per als fonaments d'aquests projectes és la reducció de l'impacte ambiental derivat la seva activitat. Aquest compromís pren forma, en primer lloc, mitjançant la utilització d'energies renovables. El molí de vent del Mas de Noguera o les plaques solars de la Pastora són alguns exemples.

La consciència ambiental de les iniciatives de turisme responsable també xoca amb un dels mals endèmics del món de la restauració: el malbaratament alimentari. Ferran Martínez, d'Els Caus, reconeix que inicialment va ser un tema que els va costar, però explica que ara han aconseguit "reduir molt el menjar que sobra i sempre hi ha un aprofitament amb els animals que tenim".

Es fa evident que comparteixen ben poc amb la tipologia d'oferta hotelera que podem trobar en una ciutat com Barcelona

Importància de les condicions i les relacions laborals

Per últim, un dels altres trets distintius de les propostes analitzades és la convicció que unes condicions laborals dignes són indispensables a l'hora d'oferir serveis turístics. A tall d'exemple, a Els Caus de Mura el rang salarial entre treballadores és el mateix, tot i que pot haver-hi alguna diferència mínima per temes de conveni. En el cas del Mas de Noguera, Marcelino Salvador diu que sovint "a pesar nostre hem de comptar amb treballadores temporals" i que els agradaria "poder mantenir equips estables".

Sense perdre el fil del tema laboral, no podem oblidar la cura que tenen aquestes iniciatives a l'hora de prendre decisions que afecten les treballadores. Cadascuna té les seves particularitats organitzatives, però totes elles s'esforcen per debatre de forma assembleària les decisions que afecten la gestió de l'alberg o de forma directa les treballadores.

Reflexions sobre el model

Havent fet un resum dels principis i la manera de funcionar de les iniciatives de turisme responsable, es fa evident que comparteixen ben poc amb l'oferta hotelera que podem trobar en una ciutat com Barcelona. És cert, però, que per fer front als problemes que està generant el turisme massiu són necessàries una altra mena d'eines.

Dani Pardo, membre de l'Assemblea de Barris per un Turisme Sostenible (ABTS), defensa que "el

Apicultura a Mas de Noguera (Alt Palància)

que caldria canviar és la sostenibilitat de l'activitat econòmica, inclòs el turisme", i afegeix que ells estan "molt més per una qüestió regulacionista de flux, allotjaments i condicions laborals del sector".

Lucía Demajo, del Jam Hostel, no defuig la controvèrsia i reconeix que la contradicció que pot suposar el fet d'estar contribuint a eixamplar l'oferta hotelera d'una de les ciutats més turistitzades d'Europa "és una qüestió que ens hem plantejat des de l'inici". És per això que consideren la regulació del sector turístic com un "element bàsic" per al canvi de paradigma.

Aquestes contradiccions obren la porta a preguntar-se de quina manera s'haurien d'enllaçar les experiències de turisme responsable rural amb les de les zones devorades pel turisme extractiu. La resposta no és fàcil i Martínez, d'Els Caus, reconeix que "és molt difícil extrapolar el turisme rural al turisme urbà, sobretot perquè els perfils dels turistes són molt diferents". Aquesta opinió la comparteix Demajo, que explica que, després d'alguns intents fallits per fer confluir ambdós mons en el marc de la Xarxa de Restauració i Cultura Cooperativa (XaReC), van apostar per crear un grup en l'àmbit de Barcelona que englobés allotjaments i altres agents dins de l'àmbit turístic. L'objectiu d'aquest col·lectiu és "ser un element de força en la planificació turística de la ciutat".

Com a reflexió final, podríem posar el cas hipotètic d'una persona que ha vist com el turisme ha atropellat el teixit veïnal del seu barri. Està clar que aquesta veïna difícilment voldrà sentir a parlar de més places hoteleres, siguin responsables o no. Aquesta realitat deixa en un lloc complicat les iniciatives de turisme sostenible en zones afectades pel turisme massiu. Ara bé, també és cert que, com diu Demajo, "existeix molta gent que viatja de manera respectuosa i que vol participar en espais respectuosos".

D'altra banda, si posem el focus sobre el camp, no hi ha dubte del potencial regenerador de les iniciatives comentades. Iniciatives com La Pastora, per exemple, han ajudat a generar oportunitats per crear nous projectes en un municipi amb una població molt petita i envellida. Tal com resumeix Josep Beltran, l'objectiu és poder "ajudar a crear riquesa a la zona perquè la gent hi pugui viure". Queda clar, doncs, que el futur no passa per viure per al turisme, sinó que el turisme sigui una eina més que ens serveixi per a viure.

L'incert futur de la **revolta algeriana**

Després de la dimissió d'Abdelaziz Bouteflika es manté el pols entre el carrer i el poder, ara amb l'exèrcit al capdavant

Ricard Gonzalez | @RicardGonz
Tunis

A principis d'abril, el poble algerià va poder per fi celebrar una victòria inapel·lable i merescuda. El president Abdelaziz Bouteflika va presentar la dimissió quan es complia un mes i mig d'una inesperada revolta popular. Durant les primeres manifestacions era una quimera imaginar la caiguda del dictador, que en les seves dues dècades en el poder semblava haver lobotomitzat la societat civil algeriana. No obstant això, fins i tot aquella nit, els missatges de la ciutadania del carrer no traspuaven eufòria, sinó només alegria. Sabien que la lluita encara no havia acabat, que, fins i tot escapçat, el règim continuava present. El pols entre el carrer i el *poder*, ara amb l'exèrcit al capdavant, ha entrat en una nova fase d'incert desenllaç.

La sort de Bouteflika es va decidir en una reunió de la cúpula militar celebrada poques hores abans de la seva renúncia. Un cop acabada, el cap de l'Estat Major, Ahmed Gaïd Salah, va insistir de nou en la seva exigència "irrevocable" que el president fos declarat incapaç d'exercir les seves funcions, d'acord amb l'article 102 de la Constitució. En el seu to sever es podia interpretar una amenaça de cop d'estat. A més, es va referir al cercle presidencial com una "màfia", declaració que certificava que les fissures dins el règim ja eren insalvables.

"En la seva última configuració, el règim -o *le pouvoir*, com diem a Algèria- estava integrat per quatre clans: l'entorn presidencial, l'exèrcit, els serveis de seguretat i els homes de negocis", explica el periodista polític algerià Otman Lahiani. Tot i que tots ells havien acordat donar suport a la reelecció de Bouteflika, la tenacitat i l'amplitud de la protesta popular va fer aflorar les contradiccions entre les diverses faccions, molt especialment entre l'exèrcit i el clan de Bouteflika. L'exèrcit, amb Gaïd Salah al capdavant, va concloure que calia sacrificar-lo per aplacar les masses, mentre que el seu germà petit, Saïd Bouteflika, va intentar fins a l'últim moment planejar un procés de transició tutelat per algun personatge afí. I, en part, ho ha aconseguit.

Malgrat la caiguda de Bouteflika, diversos dels seus acòlits més fidels continuen ocupant posicions de poder clau. El principal, Abdelkader Bensalah, que va ser investit president interí del país pel Parlament durant un període de 90 dies, tal com estableix la Constitució. L'únic mèrit d'aquest polític gris i obedient és haver presidit el Senat durant disset anys. Així mateix, de moment, continuen als seus càrrecs el primer ministre, Nourredin Bedoui, i el president del Consell Constitucional, Tayeb Belaiz. El carrer ja els ha posat un sobrenom: "les tres B", per l'inici dels seus cognoms, i el 12 d'abril va reclamar-ne la dimissió.

"Avui soc aquí per dir que la dimissió de Bouteflika és només una primera etapa. *Divendresarem* i *redivendresarem* fins que aconseguim el nostre propòsit: una transició gestionada per la societat civil", va declarar a l'agència AFP Soumia Bouslama, una infermera que el 12 d'abril es va desplaçar 80 quilòmetres per assistir a la manifestació a Alger, setena gran mobilització consecutiva. La creativitat i el sentit de l'humor del poble algerià ha creat un nou verb, *divendresar*, ja que les grans protestes ocorren sempre el divendres, dia de descans setmanal en ser el dedicat a la pregària a l'islam.

L'exèrcit, amb Gaïd Salah al capdavant, va concloure que calia sacrificar Bouteflika per aplacar les masses

Continuen als seus càrrecs el primer ministre, Bedoui, i el president del Consell Constitucional, Tayeb Belaiz

Abdelaziz Bouteflika en l'anterior contesa electoral / MOHAMED MESSARA

Si bé les últimes setmanes l'exèrcit s'ha presentat com el valedor de les demandes del poble, el nou temps polític podria enfrontar el carrer. "Hi ha la por que Gaïd Salah pengi l'uniforme per presentar-se a les eleccions i l'exèrcit acabi monopolitzant el poder com a Egipte", comenta Lahiani. El pla de l'exèrcit passa per seguir escrupolosament les pautes marcades per la Constitució. És a dir, la celebració d'unes ràpides eleccions presidencials. De fet, ja hi ha una data oficial: el 4 de juliol. "En privat, els oficials diuen que prefereixen eleccions immediates adduint que un període llarg de transició podria sumir el país en la inestabilitat i perjudicar la seva situació securitària", comenta Lahiani.

"El millor escenari possible seria que en aquestes eleccions emergís una figura que fos acceptable tant per al carrer com per als militars", sosté Hugh Roberts, professor de la Universitat de Tufts i especialitzat en Algèria. Segons Roberts, les diverses forces de l'oposició s'han vist desbordades per un moviment popular que no van veure venir, i ara competeixen entre elles oferint els posicionaments més radicals per guanyar-se la seva confiança. Durant els últims anys, el règim va ser molt hàbil en cooptar la majoria de l'oposició, que no solament participava en les eleccions a canvi d'una quota al Parlament, sinó que en alguns casos va arribar a ocupar carteres ministerials.

L'oposició rebutja aquest full de ruta

Tot i que les propostes dels diversos partits opositors difereixen lleugerament, hi ha diversos punts en comú: aposten per la creació d'una junta presidencial integrada per persones respectades de la societat civil i/o polítics opositors que piloti un període de transició durant el qual s'hauria de redactar una nova Constitució o, almenys, donar forma a una nova junta electoral. Fins ara, les eleccions eren supervisades pel Ministeri d'Interior, el procés era opac i donava peu a tota mena d'irregularitats. Quan falten quasi tres mesos pels comicis, els partits semblen decidits a boicotejar-los. I no són els únics, el Club de Jutges ha anunciat que no pensa supervisar-los, posant en dubte que es puguin celebrar.

L'escenari que ningú sembla tenir en compte a Algèria és un ascens al poder dels sectors islamistes, que podria acabar desencadenant un altre conflicte civil com el patit als anys 90. Llavors, després de la victòria aclaparadora del Front Islàmic de Salvació (FIS) a les urnes, les forces armades van donar un cop d'estat i el país va descendir en una sagnant guerra civil en què van morir més de 200.000 persones. El seu record encara pesa molt sobre la psique col·lectiva. "Els partits islamistes estan dividits i no tenen una popularitat comparable a la dels 90. A Occident hi ha una obsessió amb ells. No obstant això, aquí tenen un perfil moderat i estan integrats al sistema polític. Fins i tot han ocupat diversos ministeris", comenta Dalia Ghanem, analista del *think tank* Carnegie Endowment. Així doncs, no és d'esperar que es repeteixi la situació d'Egipte, on els Germans Musulmans van acaparar l'escena política.

Als anys 90 les forces armades van donar un cop d'estat i el país va entrar en una sagnant guerra civil, amb 200.000 morts

Algèria, amb més de 40 milions d'habitants, té un poderós exèrcit i ingents reserves d'hidrocarburs

Si finalment es posa en marxa un procés de transició democràtica i és exitós, és difícil imaginar que no tingui un impacte en la resta de la regió. Algèria no seria el primer dels països àrabs a seguir aquest camí. Abans ja ho ha fet Tunísia. No obstant això, per la seva reduïda mida, la seva estreta vinculació a Europa i el projecte laïcitzant aplicat després de la seva independència, Tunísia ha estat sovint presentada com una excepció o anomalia. És a dir, un país que no pot servir com a model per als altres països àrabs.

Algèria, en canvi, no és només la nació més extensa del continent africà, sinó que amb més de 40 milions d'habitants, un poderós exèrcit i ingents reserves d'hidrocarburs, projecta la seva influència en tota la regió. Arran de la seva traumàtica lluita d'alliberament nacional i la seva acèrrima defensa de la identitat araboislàmica, ocupa un lloc especial en l'imaginari col·lectiu àrab. Un exitós procés de democratització li permetria crear un eix regional amb Tunísia que presentés un model basat en el respecte a la voluntat popular, alternatiu a l'autocràtic dominant, ja sigui de caràcter monàrquic o militar.

Malgrat el fracàs de la pulsió revolucionària de les *primaveres àrabs* en la majoria de països, sota unes gruixudes capes de por i frustració, persisteix un anhel de canvi en tota la regió. Per això, el que passa a Algèria importa més enllà de les seves fronteres. El triomf de la revolta pot convertir-se en un esperançador referent al qual agafar-se en temps de desassossec i d'inspiració quan el futur ofereixi noves oportunitats.

Entre els últims **gegants de Hambach**

L'okupació del bosc alemany arriba als set anys de resistència i frena la tala d'arbres, com a mínim, fins a l'octubre de 2020

Marc Solanes | @markthebollocks
Hambach

"Vols cafè, te o aigua calenta?", em va preguntar un noi abrigat amb una capa des de l'altra punta de l'habitacle. "No", vaig respondre, "ja hem esmorzat a l'alberg, gràcies". Va arronsar les espatlles amb una expressió d'indiferència i, seguidament, es va servir una tassa de cafè de dimensions desproporcionades per afrontar el que es preveia com un dia plujós que descarregaria amb virulència a partir de migdia, com bé va vaticinar just després del primer glop. Eren les nou del matí i acabàvem d'arribar a Hambach, el bosc okupat des de 2012 per activistes ecologistes, on el passat mes de setembre es va produir el desplegament policial més gran des de la Segona Guerra Mundial per intentar desallotjar-lo.

No sabíem el nom de la persona que ens havia de venir a buscar i ens acompanyaria durant tot el dia. Es feia dir Lluna, fins que vam descobrir que aquest era el nom del barri on vivia. "No passa res, segur que vindrà", ens va calmar l'home vestit de superheroi que, naturalment, tampoc va revelar el seu nom. Minuts més tard va entrar algú per la porta, i dic *algú* perquè una caputxa ben embotida fins a les celles i un tapaboques encintat fins als ulls no permetien albirar pràcticament res de la seva persona. "Marc? Encantat. Em dic Tempest. Si em deixes uns minuts, em prenc un cafè i podem començar la ruta pel bosc", em va dir tan bon punt em van veure. Va saludar amb la mateixa cordialitat a la fotògrafa que m'acompanyava, la Maricel, i es va asseure just al meu costat sostenint una altra tassa de cafè -també de dimensions desproporcionades- que semblava ser, arribat aquell punt, l'aliment de guerrilla per a totes aquelles combatents.

L'okupació de Hambach va començar l'any 2012, quan l'empresa minera RWE estava a punt de fer desaparèixer gairebé tot el que quedava de bosc per ampliar la mina de carbó que l'envolta. Actualment, encara resisteixen aproximadament un centenar d'activistes que van rebre entre l'alegria i la incertesa el pacte entre el govern i l'energètica de no avançar més en la tala d'arbres, com a mínim, fins a l'octubre de 2020. "Va haver-hi un intent de desallotjament molt violent on cops, esgarrapades i empentes van ser el pa de cada dia fins que el jutge va dictaminar la suspensió de l'operació", explicava Tempest mentre ens conduïa als límits entre el bosc i la mina. A poc a poc anava deixant entreveure el seu rostre i la seva llarga cabellera d'entre les interminables peces de roba que vestia, però la confiança encara no havia arribat al punt de permetre llevar-se la caputxa per revelar la seva veritable identitat.

La majoria d'activistes es cobrien ràpidament la cara quan apareixíem en els seus districtes, i ens miraven amb estupor des de dalt de les cases-arbre que poblen gran part del bosc a més de vint metres d'altura del sòl. Ens van oferir una llesca de meló al segon districte on ens internàvem, després d'insistir que ens asseguéssim amb elles al voltant del foc, en un racó del campament de terra que tenien sota les cases. Sense dubtar-ho ni un segon, vaig acceptar la invitació. Tempest, mentre escalfava les seves rudes mans poblades de calls a pocs centímetres de la flama, ens explica que s'organitzen per grups de treball segons les necessitats que vagin sorgint, dotant-se d'una estructura flexible i amb poca rigidesa a causa de "la delicada situació que es viu". Encarregat de la comissió de mitjans de comunicació, es passa la major part dels dies fent la mateixa ruta amb periodistes, la gran majoria freelance, que acudeixen per documentar l'actual situació a Hambach.

> L'okupació va començar l'any 2012, quan l'empresa minera RWE estava a punt de fer desaparèixer gairebé tot el bosc

> La majoria d'activistes es cobrien ràpidament la cara quan apareixíem als seus districtes i ens miraven amb estupor

Ens va convidar a dinar un cop arribats a Lluna, el seu districte, sota una lona blava improvisada que amb prou feines ens protegia de la tímida pluja que des de mig matí amenaçava de l'apocalipsi que se'ns advenia. Pa amb guacamole casolà que baixa d'una cuina penjant entre dos arbres on resa: "La Revolució comença a la teva cuina". Minuts més tard es van unir un parell de convidats més, veïns del barri, que ens saludaren amb la cara destapada. Aquí es fa difícil entaular una conversa del tot honesta amb ningú. Cada vegada que ens presentem cal passar un exigent procés d'escrutini físic i mental en què no s'emet un veredicte fins que no s'intercanvien un nombre de frases suficient per saber si fingim ser periodistes militants o no. I en la majoria dels casos, per afegir més complexitat a l'assumpte, el temps que passàvem amb cada nou inquilí no era suficient per sotmetre'ns a aquest examen.

Tempest ens va demanar amb un fil de veu que l'ajudéssim a construir una de les parets de la seva nova casa. Vam recollir més de 40 taulons de fusta reciclats d'un lloc recòndit del bosc on acumulen materials que troben abandonats als pobles propers. "El 95% d'allò que fem servir és reciclat o material natural sostenible", afirmava l'activista mentre m'ensenyava com retirar els claus oxidats de la fusta tractada. I així discorren els seus dies fins avui, entre xerrades interminables amb mitjans de tot el món i la construcció d'estructures penjants a la part alta dels arbres en les seves estones lliures. Després de pujar el material fins a dalt ens va conduir, quasi com a favor de privilegiats, al territori de la mina, a pocs metres de casa seva. "Vigileu, tenim cinc minuts fins que arribi la seguretat privada d'RWE", va advertir. Es va cobrir la cara gairebé del tot deixant només una petita ranura a l'altura dels ulls mentre indicava que el seguíssim. Contemplar, immersos en un silenci gairebé sepulcral, l'immens forat negre que planava imponent davant nostre és una de les sensacions més tenebroses que he experimentat mai. Davant d'un horitzó que sembla gairebé infinit, on es barregen el negre carbó amb milers de tonalitats terroses,

El bosc de Hambach / MARICEL BLANCH

es pot observar l'avanç d'unes màquines que des de la nostra posició tot just aconsegueixen albirar. Es tracta, en realitat, de les màquines excavadores més grans del món, amb 200 metres de longitud i un pes que supera les 14.000 tones.

La seguretat privada va aparèixer en un temps menor del que s'esperava. Accelerant com si no hi hagués demà, van frenar just davant dels meus nassos i em van ordenar tirar a terra tot el que portava a les mans. Sembla que un bolígraf BIC i una llibreta barata són armes potencialment perilloses. Em van parlar en alemany fins que ja no vaig ser capaç de seguir la conversa. "Estàs a Alemanya i hauries de saber alemany", em va escridassar el capitost d'ells. Quan li vaig ensenyar la meva acreditació de premsa, després d'una llarga baralla verbal que ja començava a donar per perduda, va canviar radicalment l'expressió de la seva cara i em va explicar, en un to massa amigable, que no podia ser-hi sense acreditació especial i que m'acompanyarien a la sortida. La mort d'un periodista alemany durant un intent de desallotjament sembla haver creat un precedent en el tracte d'aquests caçadors d'intrusos. Em pregunto què hauria passat si no hagués portat l'acreditació de premsa a sobre.

Abans de marxar, ens vam acomiadar de Tempest amb un sincer encaix de mans en què vaig vessar tota la meva impotència per una lluita que, lluny de ser una de les victòries més importants per al moviment de resistència ecologista a escala mundial, no tindrà res a fer quan l'Estat i RWE decideixin desplegar tots els seus tentacles. Tot i que els jutjats estatals van dictaminar que s'aturés la tala de la temporada 2018 arran de la mort del reporter, i el mes passat els tribunals van refusar el litigi, deixant el futur del bosc en una situació d'incertesa absoluta. Avui, però, sembla que l'acord entre l'empresa minera i el govern de l'Estat es mantindrà, segons van declarar els representants d'RWE. Malgrat tot, sense una sentència judicial ferma, el marge de maniobra de l'empresa s'amplia de forma exponencial i fa del tot imprevisible els passos que seguirà al llarg d'aquest any.

Just abans de marxar, una de les voluntàries, de mitjana edat i veïna de la zona, ens va conduir fins a una de les cases-arbre més properes a l'entrada del bosc perquè poguéssim fotografiar l'interior d'un dels habitatges. "Des de l'intent de desokupació del setembre vinc aquí cada cap de setmana. No podria fer res més que ajudar-los en tot el que pugui", ens va explicar, dibuixant un somriure esplèndid. Sense el paper que juguen aquestes voluntàries seria impossible que les activistes se'n sortissin després de tots els impediments als quals s'han vist exposades en els últims set anys, que es diu de pressa. "Hem de seguir al peu del canó. El que ha fet aquesta gent és històric, i tots som responsables que surti bé", va concloure, entre llàgrimes d'emoció, mentre m'ajudava a baixar l'últim graó de la tremolosa escala d'accés a la cabana.

LA CIUTAT EROSIONA **ERDOGAN**

El partit del president perd les alcaldies d'Ankara i Istanbul a les eleccions municipals turques, un cop que podria posar en risc la seva xarxa clientelar

L'anàlisi de Gabriel Garroum | @GabrielGarroum
Investigador del Departament d'Estudis de la Guerra del King's College

Les eleccions locals del 31 de març a Turquia van suposar un petit infart per a la figura de Recep Tayyip Erdogan i la coalició electoral encapçalada pel Partit de la Justícia i el Desenvolupament (AKP). La llarga nit electoral va certificar la fi de 25 anys de domini islamonacionalista a la capital del país, Ankara, i al principal orbe, Istanbul. El Partit Popular Republicà (CHP) també va sortir victoriós al seu principal feu, Esmirna, i a altres ciutats del país com ara Adana, Mersin o Antalya.

La derrota del partit d'Erdogan a Istanbul és especialment dolorosa. És allà, entre els humils carrers del barri de Kasimpasa, on es va forjar la seva figura i des d'on va conquerir l'alcaldia l'any 1994. Des d'aleshores, la seva és una història d'acumulació de poder polític, creixent culte a la persona i importants traces d'autoritarisme. Però les urnes comencen a dubtar del president, i en tenen bones raons.

En primer lloc perquè l'oposició a Erdogan s'està mostrant sorprenentment capaç de confrontar el domini de l'AKP. La coalició liderada pel CHP es va mostrar més efectiva i cohesionada a les principals ciutats i àrees metropolitanes del país, rebent també part del *vot útil* de l'electorat del prokurd Partit Democràtic del Poble (HDP). Encara més important, però, va ser l'elecció de les candidatures opositores. Tant a Ankara com a Istanbul, l'oposició va presentar candidatures que eren capaces de captar vots fora dels seus districtes i bases socials tradicionals. A Ankara, Mansur Yavas va obtenir la majoria del vot nacionalista. A Istanbul, Ekrem Imamoglu va treure part del vot conservador. Ambdós van consolidar la seva imatge com a líders emergents, fent aflorar el nerviosisme entre les files de l'AKP, com va mostrar la prematura autodeclaració de victòria electoral de l'exprimer ministre Binali Yildirim, candidat conservador per l'alcaldia d'Istambul.

En segon lloc perquè Turquia es troba enmig d'una important recessió econòmica, la primera en dècades. Les famílies turques han començat a patir l'impacte de la crisi monetària de l'estiu passat, que va provocar una gran inflació (al voltant del 20%), un augment de l'atur fins al 14% i una creixent erosió dels nivells de vida. Però la derrota de l'AKP a sis de les deu principals ciutats del país també té un important impacte econòmic per al mateix partit, que perd control sobre l'enorme flux de rendes urbanes. Durant els seus 25 anys de govern a Istanbul, l'AKP ha estat afavorint empresariat proper al seu cercle polític, generant importants acumulacions de capital i una xarxa de patronatge (especialment entorn el sector de la construcció) que ha aportat importants beneficis a alts càrrecs del partit. Ara, amb els principals nuclis econòmics en mans de l'oposició, s'especula amb una possible venjança per part del govern central que retiraria inversions i paralitzaria les grans ciutats. Un tret al peu, a simple vista, però res és descartable a la Turquia d'Erdogan.

Els reptes, però, no són només interns. La política exterior de Turquia els últims anys, especialment a Síria i altres països de la regió, s'ha caracteritzat per marcar múscul i augmentar la seva capacitat militar i de defensa. El mateix Erdogan va afirmar que resoldria "l'afer sirià" sobre el terreny després de les eleccions locals, i és d'esperar que s'abordin les diverses carpetes que encara preocupen l'executiu turc: el futur de la província d'Idlib, els efectes de la possible retirada americana del nord-est de Síria i, sobretot, el futur de Rojava i la presència de milícies kurdosirianes prop de la frontera. El manual és clar: quan les coses van mal dades a casa, cal desviar l'atenció cap enfora.

Així les coses, les eleccions locals han demostrat que, tot i haver aconseguit un notable grau de centralització del poder, Erdogan i l'AKP continuen sent vulnerables a les fluctuacions econòmiques, la fatiga política i el descrèdit internacional. Malgrat això, cal posar aquest escenari en perspectiva. Més del 51% dels vots a tota Turquia segueixen confiant en Erdogan i el partit governant. Per a l'oposició, com traslladar aquest creixent suport local i urbà en suport nacional segueix sent terreny desconegut. "La nostra és una història d'amor, com una pel·lícula en blanc i negre", cantava Erdogan davant la multitud des de la seu del partit a Ankara la nit electoral del 31 de març. Però, en política, cap història és immune a les esquerdes, i ja han aparegut a la trona del sultà.

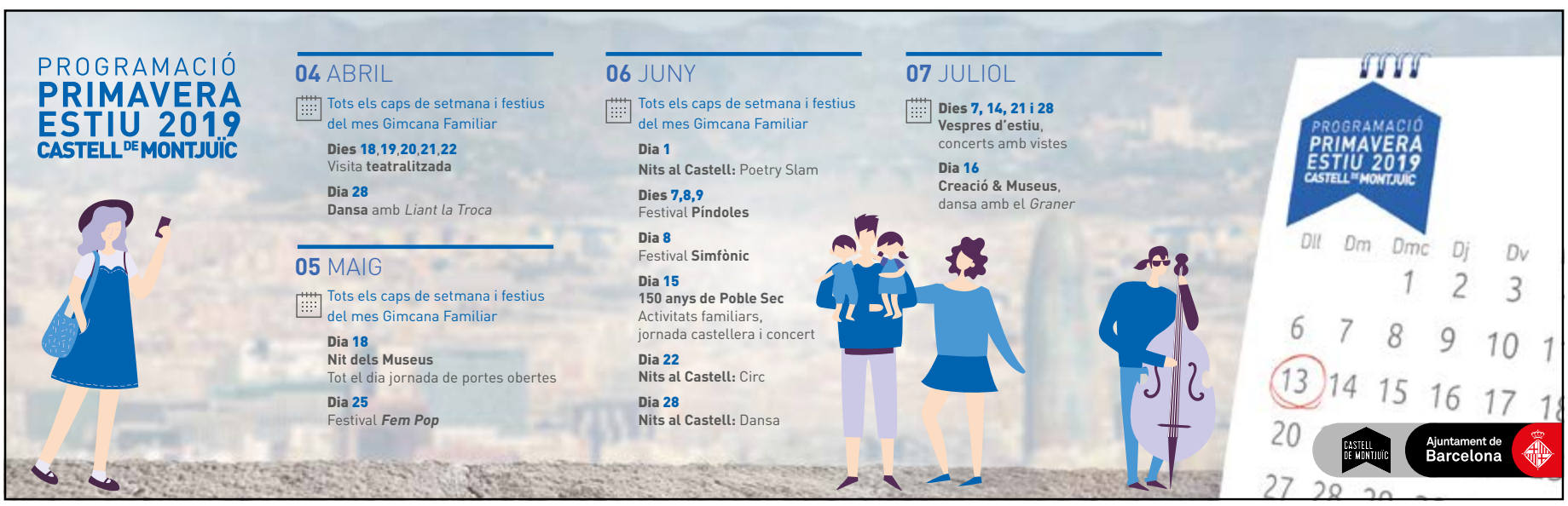

Expressions

El dibuixant 'Shum' amb José Donday i Eduardo Zamacois, en una cel·la de la presó d'El Dueso / FOTOS SAMOT

L'artista de les mans trencades

El llibre 'Shum, el dibuixant anarquista' reconstrueix l'accidentada vida i obra de l'enigmàtic caricaturista, ninotaire, dibuixant, poeta i cartellista del moviment obrer dels anys 20 i 30

Guille Larios | @La_Directa

Una gran explosió sacseja el quart pis del número 10 del carrer Toledo del barri de la Bordeta de Sants de Barcelona. És el dia 2 de maig de l'any 1921. El context sociopolític és d'una gran agitació: són els anys de descomposició del règim de la Restauració sota el regnat d'Alfons XIII, la guerra colonial de l'Estat espanyol al Rif del Marroc té una gran impopularitat i desemboca en el desastre de la batalla d'Annual -amb 8.000 soldats espanyols morts-, sedimenta l'èxode rural cap a les ciutats i creix la industrialització, el maquinisme, el pistolerisme de la patronal i, com a resposta, l'autodefensa anarquista.

Entre les restes de deflagració de l'interior del pis, amb el sostre esfondrat i la runa, la policia hi troba vuit cossos, cinc morts i tres ferits, trossos de pell de mans i peus que encara conserven les ungles, una pistola automàtica amb dos carregadors, fulls d'agitació anarquista i una gran quantitat de carnets del Sindicat Únic de Treballadors. El grup expert examina les restes i determina que es tracta d'una explosió deguda a la manipulació de substàncies inflamables; han trobat dinamita i àcid. El governador civil de la ciutat, Martínez Anido, conegut per la seva brutalitat reprimint el moviment sindicalista, confirma a la premsa que les víctimes "són individus que preparaven explosius per atemptar i que han estat castigats per les seves pròpies males obres".

Acher, 'Shum', 'el Poeta' i Alfons Vila

Alfons Vila és un dels *terroristes* ferits en l'explosió. Quan és detingut porta a sobre la documentació de Joan Baptista Acher i -a més dels sobrenoms *Shum* o *el Poeta*- serà jutjat i conegut amb aquest nom durant els anys vinents. El seu pronòstic és greu: té cremades d'extrema gravetat a la cara i a les mans i l'amenaça la mort. Així i tot, després d'algunes setmanes de cures, cirurgia i hospitalització, es recupera i el traslladen a la infermeria de la presó Model de Barcelona, on és aïllat i incomunicat sense fiança. A més d'estar darrere de la fabricació clandestina d'explosius, les investigacions policials l'acusen de pertànyer a un grup d'acció "anarcoterrorista" que seria el responsable de l'atemptat contra el regidor tradicionalista Salvador Anglada i de l'intent d'homicidi d'un taxista, a qui van robar »

» el vehicle per col·locar-hi una bomba i fer-la detonar (frustradament) en un míting del Sometent al passeig de Gràcia.

Per la seva presumpta responsabilitat en els tres fets, *Shum* és condemnat a mort, traslladat fins a la presó d'Alcalà de Henares i d'allà a El Dueso (Santander), on li espera l'execució amb garrot vil. És llavors quan la CNT i els mitjans d'esquerres -socialistes, cooperativistes- inicien una potent campanya internacional per exigir-ne l'alliberament. Hi participen intel·lectuals humanistes, dirigents i militants polítics de tot el món, com Conxa Espina, Emma Goldman, Errico Malatesta, Gorki, Clara Campoamor, Ramón y Cajal... La campanya aconsegueix que ja durant el règim de Primo de Rivera se li commuti la pena de mort per 50 anys de presó, tot i que només en complirà 10, ja que l'adveniment de la República permetrà una amnistia massiva. Un cop en llibertat, *el Poeta* lluitarà amb l'exèrcit de la República a Aragó durant la Guerra Civil. Amb la victòria feixista emprendrà amb la família el camí cap a un exili errant que acabarà a Mèxic, país que el veurà morir mentre a l'Estat espanyol hi regnarà la dictadura encara uns quants anys.

Un estil més enllà del personatge

Fins a l'any 1979, *Shum* era un personatge gairebé llegendari, una figura que es movia entre la fantasia i la realitat, les imprecisions i els errors històrics. A través de *Shum. El dibuixant anarquista* (Diminuta Edicions, 2018), veterans com Josep Maria Cadena, Lluís Solà i Dachs i el dibuixant Jaume Capdevila (àlies *Kap*) reconstrueixen ara la identitat i el llegat iconogràfic d'Alfons Vila. Aquesta feina ha estat possible gràcies a les aportacions que Solà va rebre quan va morir el dibuixant, per part de Montserrat Venturós, parella de *Shum*, i de Lluís Humbert, íntim amic seu a la presó i d'on Vila extreu els seus ideals i el seu nom artístic (acrònim de LluíSHUMbert, i que resultà, tanmateix,

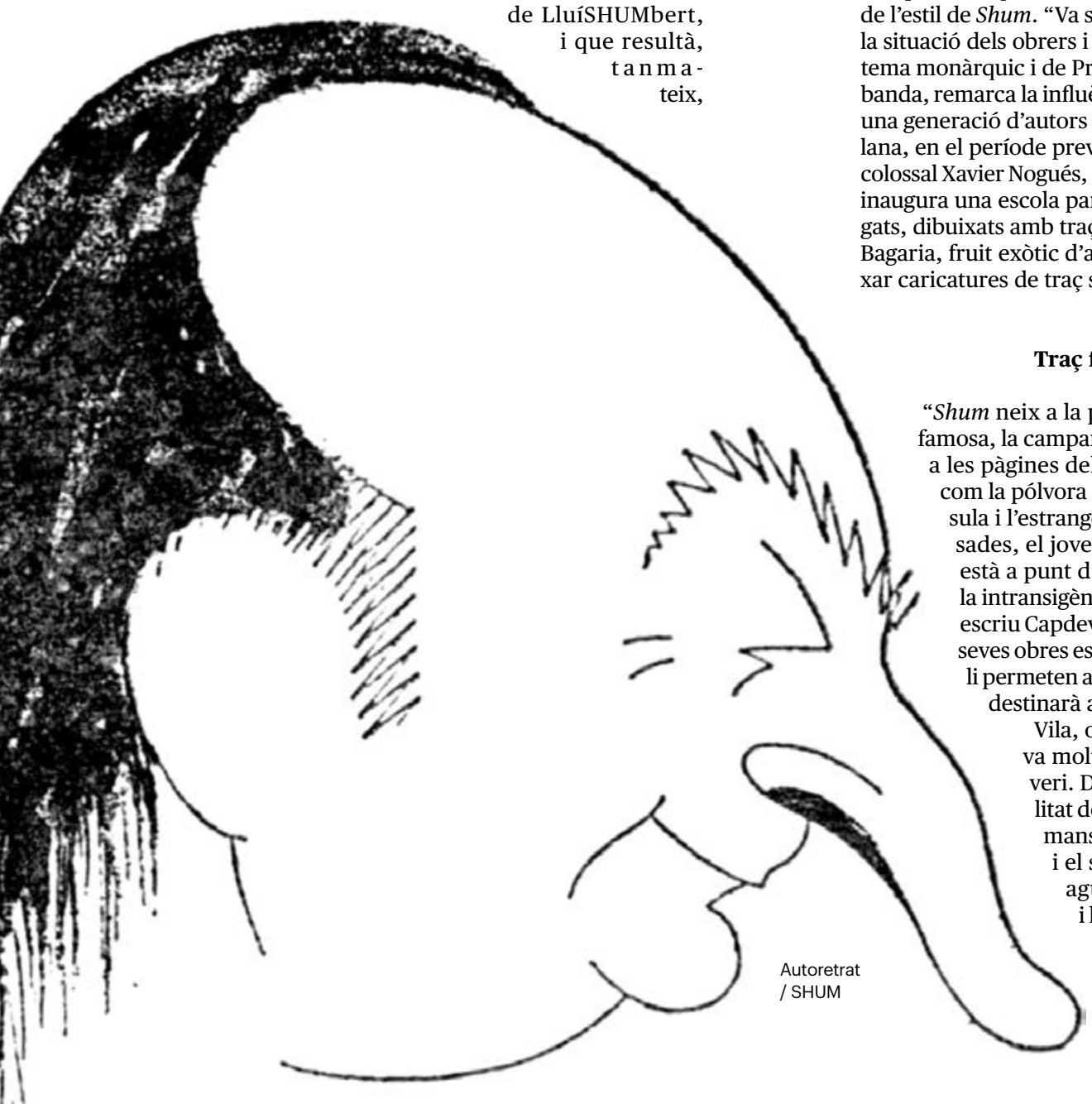

Autoretrat / SHUM

Fins a l'any 1979, 'Shum' era un personatge gairebé llegendari, una figura que es movia entre la fantasia i la realitat, les imprecisions i els errors històrics

un pseudònim sota el qual s'amagava Domingo Roca). "Deixant de banda la seva atzarosa vida -que inclou bombes, atemptats, judicis, empresonaments i exilis-, el garbuix d'identitats i pseudònims i, en definitiva, l'aura que acaba envoltant el personatge, *Shum* és un artista singular, un creador que cal reivindicar per l'obra que ens ha deixat", escriu Jaume Capdevila a la tercera part d'aquest llibre col·lectiu.

Shum, que fou autodidacta, va cultivar el seu traç lluny de l'acadèmia. El seu primer biògraf, Eduardo Sanjuan, ja va donar compte d'aquest procés a l'obra *Shum íntimo*: "Vila fuig de casa i malviu primer a Terrassa i després a Barcelona, on feia caricatures i dibuixos a cafès, molt mal pagats. [...] D'allà començarà a col·laborar amb la revista noucentista i satírica *Papitu*". L'estil del dibuixant es basarà en l'expressionisme lineal, una barreja d'art déco i futurisme. Un estil antinaturalista, artificiós i sensible, però allunyat del realisme. Josep Maria Cadena, un altre dels pares d'aquesta edició, destaca la capacitat de modernitat de l'estil de *Shum*. "Va saber conjugar en poques línies de traç la situació dels obrers i de la gent que estava en contra del sistema monàrquic i de Primo de Rivera". Capdevila, per la seva banda, remarca la influència que va tenir en les obres de *Shum* una generació d'autors dels anys daurats de la caricatura catalana, en el període previ a la Guerra Civil: "Cal aturar-se en el colossal Xavier Nogués, que també des de les pàgines del *Papitu* inaugura una escola particular de ninots grotescos i desmanegats, dibuixats amb traços desmanegats, [...] i finalment Lluís Bagaria, fruit exòtic d'aquesta tradició, que comença a dibuixar caricatures de traç sintètic, decoratiu i artificial", apunta.

Traç forjat dins dels murs

"*Shum* neix a la presó. La seva firma es fa ràpidament famosa, la campanya per demanar el seu indult s'enceta a les pàgines del diari *Solidaridad Obrera* i s'escampa com la pólvora per la premsa progressista de la península i l'estranger. Acher, l'artista de les mans destrossades, el jove que la dictadura de Primo de Rivera està a punt d'enviar al garrot, esdevé un símbol de la intransigència i la set de sang del règim espanyol", escriu Capdevila. A El Dueso s'habilita un estudi i les seves obres es publiquen a revistes i exposicions, que li permeten adquirir fama i ingressos econòmics que destinarà a pagar les multes.

Vila, o Acher, o *Shum*, té una activitat creativa molt intensa durant aquells anys de captiveri. De cara a l'opinió pública, aquesta fertilitat de creacions, sumada a la seva lesió a les mans -que li provoca limitacions motrius-, i el seu estil de dibuix sintètic i arrodonit, aguditza el contrast entre el *terrorista* i l'entranyable dibuixant, un fet que jugarà a favor seu en la campanya de pressió per l'indult. En paral·lel amb les

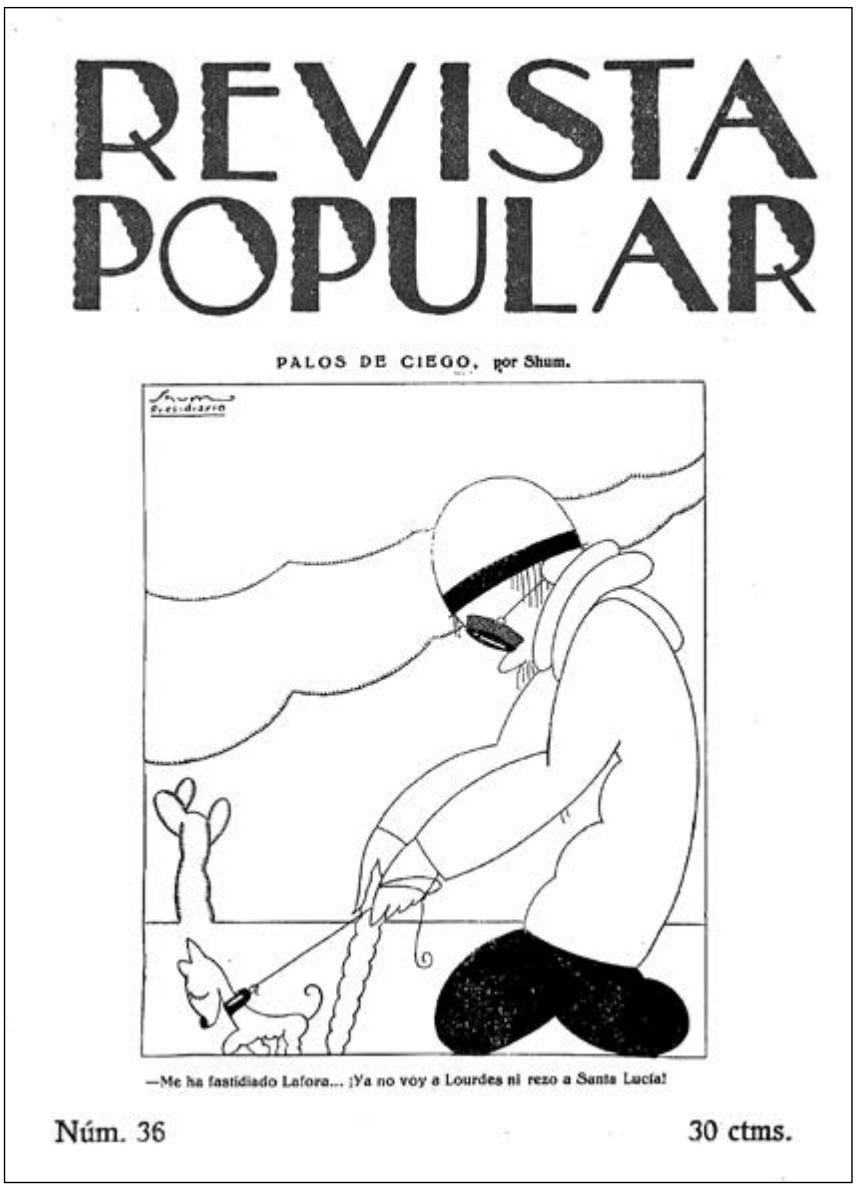
REVISTA POPULAR

PALOS DE CIEGO, por Shum.

—Me ha fastidiado Lafora... ¡Ya no voy a Lourdes ni rezo a Santa Lucía!

Núm. 36 30 ctms.

'Revista Popular', número 36, del 15 d'abril de 1937

dictadura de Trujillo; seguirà cap a la dictadura de Batista a Cuba; d'allà als Estats Units i l'anticomunisme de Joseph McCarthy i finalment a Mèxic. És en aquests darrers anys de la seva vida quan *Shum* diversifica la creació en diferents àmbits artístics com les ceràmiques, la pintura i les escultures. I a Cuernavaca, Mèxic, on va viure els darrers anys de vida, la paràlisi progressiva com a conseqüència de l'arterioesclerosi que patia se l'emportà l'any 1967. No va haver-hi cap ressò a Catalunya i tan sols una delegació de la CNT i de les joventuts llibertàries va ser present el dia de l'enterrament del seu cos, de la seva trajectòria i la seva identitat. Una fossa de desmemòria històrica d'on, finalment, està sent rescabalat.

A Mèxic, on va viure els darrers anys de vida, la paràlisi progressiva com a conseqüència de l'arterioesclerosi que patia se l'emportà l'any 1967

Dibuix de 'Shum' en una publicació a Lleida

seves creacions i renom creixent, el dibuixant col·laborà assíduament amb la premsa cooperativa com *Justícia Social* o *Acción cooperatista*. Marc Dalmau, qui dedica tot un capítol a la figura de *Shum* en el seu llibre *Gràfica obrera cooperativa*, apunta: "No es pot saber del cert quin grau de compromís i afiliació tenia *Shum* amb les cooperatives. Sospito que quan estava a la presó va rebre molta ajuda dels cooperatistes i que, a canvi d'aquest suport i de les campanyes per l'indult, *Shum* va fer aquells dibuixos". I afegeix: "El que sí que podem saber és que era algú que coneixia de ben a prop els codis interns del moviment cooperatiu. Les seves vinyetes són molt nombroses i especialitzades; il·lustra i fa referència explícita als balanços, al paper parasitari dels intermediaris i altres conceptes d'una economia social cooperativa".

Els anys finals a Mèxic

Shum arribarà a la maduresa en sortir de la presó el 1931, on es guanya la vida amb vinyetes al diari *Solidaridad Obrera* i a *L'Opinió* i *La Humanitat*, premsa propera a Esquerra Republicana de Catalunya. Un apropament a les tesis republicanes del partit -que governava les principals institucions públiques catalanes del moment- que també es manifesta quan poc després és nomenat vocal de la Junta de Museus. En aquests anys, *Shum* també formarà part del Grup del 6, grup d'afinitat de dibuixants que seria una de les llavors del Sindicat de Dibuixants Professionals, pioners a reivindicar els drets laborals del gremi.

Shum traslladarà als seus dibuixos el dolor i el patiment que li ocasiona la Guerra Civil, mutant amb el pas del temps en un estil més fosc, abandonant el dibuix de premsa i augmentant el pictòric. "La marca que no li va deixar la traumàtica explosió ni la dura experiència de la presó, la deixarà la guerra", apunta Capdevila. Ja no tornarà a Catalunya. *Shum* s'exilia a l'Estat francès, d'on fugirà de l'ocupació nazi poc després amb rumb a Santo Domingo i la

malalletra

Viure en l'embús

El relat de Yeray S. Iborra | @YeraySIborra

El taronja pampalluga, cada cop més impertinent. L'homenot brilla en verd, un verd àlien, fluorescent. Fa calor. *Que pesat el paio de l'associació de comerciants... No és normal que sempre vinguin amb la mateixa cantarella... Demà els tornaré a trucar, a veure què.* Els motors s'emprenyen a l'uníson. Els vehicles es desenganxen l'un de l'altre, el joc de l'arrenca-cebes. *Podria fer un text sobre això, però amb qui parlo dels manters?* Lentament, els cotxes reprenen la marxa. Fa molta calor. *Què dinaré avui? Quina merda, altre cop macarrons. Puc agafar-li quinoa a en Borja! Vaig veure que li'n quedava a la lleixa. Sí, quinoa i em compro unes patates sota casa. No vaig deixar aigua freda a la nevera.* ***Voldria fer migdiada però no dormiré, segur que no dormiré.*** *No hi ha glaçons, tampoc.*

Meeec. Cop de timbre i frenada en sec. "Tiooo!". La moto es posa de puntetes, a dues rodes, i el cos es tira endavant amb violència. *Puto idiota! La penya no sé per a què té l'intermitent.* "Tu, què?", reprimeixo. Vermell, migdiada de motors. *A sobre em mira, el paio.* "Què mires, tu? Tens cap problema?", insisteixo. *Mare meva, quines pintes. Sí, sí, contesta whatsapps, contesta, a veure si a la propera te la fots... Torracollons!* ***I si no puc dormir, què? Des de fa dies que no puc dormir, quina merda.*** *Bé, ara a dinar, i després, si en Marc és a casa... podem baixar a jugar una estona a futbol al parc.* ***No és cert, dorms cada dia, joder! Però i si no pots dormir i tornes a tenir ansietat? Estic fos.***

"Què, tio? Però si ets tu qui t'has ficat al carril", respon rere una finestra automàtica que baixa just perquè no hi càpiga un puny. "Jo?", m'indigno. Hòstia, quin paio... "Que no tens intermitent o què?", reprovo. "Ves a la merda!", m'etziba. "Que vagi a la merda?". ***Que malament l'estiu, joder.*** *Deixa'l estar, que ja està verd.* Els clàxons ressonen a la cruïlla del passeig de Sant Joan amb el carrer de Rosselló. Gir de canell i segueix la marxa. "Te'n vas tu, a la merda!". El blanc metàl·lic del seu monovolum es perd al retrovisor.

Quin mal cos ara. M'ha passat la gana i tot. ***Segur que no me'n surto. Més d'un any així i res, no hi ha manera. Estaré allà al llit, com a l'estiu, i vinga donar-li voltes.*** *Joder amb els semàfors, els enganxaré tots! Estic de pega. Sempre amb angoixa, quina angoixa, joder.* Cliiin. Trec el mòbil del pantaló, pujo la brillantor de la pantalla. "No dino a casa". *Merda. Sol, a més. No estàs bé, nen. No és normal que t'afecti tant quedar-te sol a casa. Mai tornaré a estar normal? És clar que sí, vermell un altre cop.* "Tran... Tranqui, tio, ens veiem després", tecleja atabalat. Esborra el text.

/ PAULA R. ZAPATA

Amaga el mòbil de nou a la butxaca, però torna a buscar-lo de seguida. Entre el tabac, la cartera, els xiclets. *Puta merda.* ***Quina angoixa.*** Cada cop cerca amb més vehemència, amb la desesperació de qui selecciona d'entre el manyoc de claus la que obrirà la de casa, quan algú altre el persegueix. Sapastre, li cau el telèfon a terra. *Joooder.* Mentre pentina l'asfalt, sent el brunzit dels altres vehicles. ***Tornaré a ser el mateix? Li he d'explicar a la terapeuta que no vaig bé. Que he de fer alguna cosa més. Que no puc pensar tants cops en aquesta merda.*** *Serà possible... On coi és?* "Marc, tio, *porfa*, vine a dinar a casa. Tinc molta angoixa". *Quina angoixa. Respira, va. Ja et passarà.* ***No et passarà.*** *Ja et passarà.* ***No et passarà.*** *Ja et passarà.* ***No.*** Aparca. "Ei, què tal?", saluda al perruquer de sota casa.

Aquest relat descriu els dotze minuts, exactes, d'un dia molt similar a qualsevol altre dia del meu estiu de l'any 2018. Són dotze minuts de diàleg al meu cap. Una partida de tenis taula entre el moment present (lletra rodona), la consciència (cursiva) i els pensaments intrusius i obsessius, la rumiació (negreta). La rumiació és un símptoma comú dels processos d'ansietat, com ho són les taquicàrdies o la pressió al pit. El cap, un zàping, dispara de forma compulsiva i arbitrària pensaments, habitualment negatius i pertorbadors. Torna un cop i un altre a un camp semàntic fosc i nostàlgic. "Jo abans...". La rumiació desfocalitza i distorsiona la realitat i és ben fàcil quedar-s'hi atrapat. És un embús del qual no se surt passant amb la moto entre els cotxes, esquivant retrovisors. Pot anar de la mà de processos depressius. És millor acceptar-la que combatre-la, acompanyat de l'ajuda de l'entorn i d'una teràpia escaient. ***No se surt.*** *Sortir, no se surt. Però es gestiona i així baixa la por i l'angoixa. Només d'aquesta manera es pot viure el present.* Present.

ressenyes

El filòsof de l'intel·lectual col·lectiu

David Palau | @davidpalau_

Cada dia fa pensar molt el vell adagi que una imatge val més que mil paraules. En la societat de la felicitat alienada, on l'aparent felicitat és més important que ser feliç en si mateix, es fa difícil seguir creient en el valor de les imatges. I és en aquest context on les paraules ens poden aparèixer com brúixoles que, al contrari dels mapes, no ens marquin el camí, però ens forcin a ser nosaltres qui fem la nostra pròpia via, fent servir de manera imprescindible el nostre pensament i crítica. És aquí, en l'art de sacsejar consciències i despertar pensaments a través de les paraules, on Antonio Gramsci és una brúixola imprescindible per qualsevol ànima inconformista, i precisament l'última novetat de Tigre de Paper és una eina imprescindible per endinsar-nos en l'univers gramscià.

El llibre *Qui vol el fi, vol els mitjans*, amb edició acuradíssima de Joan Tafalla i traducció impecable d'ell mateix i de Mercè Tafalla, és una compilació de 58 textos -articles, cartes i documents d'arxius publicats- per apropar-nos, per primera vegada en llengua catalana, a l'obra i el pensament del fundador del Partit Comunista Italià. Concretament al pensament vinculat més directament a la qüestió de la Revolució Russa, a la construcció del socialisme a l'URSS, al bolxevisme, al jacobinisme i a Lenin entre els anys 1917 i 1926.

Una de les característiques de Gramsci, i aquest llibre n'és un brillant exemple, és que, a més de l'originalitat, la crítica i la contundència del seu pensament, i la força i bellesa dels seus escrits, es tracta, en les seves pròpies paraules, d'un autor al servei d'una classe; un autor orgànic de la classe proletària que pretén formar part d'un intel·lectual col·lectiu. Segons el filòsof sard, la revolució, per ser real, ha de produir un canvi d'*ethos*: "Que una massa de gent sigui induïda a pensar d'una manera coherent i unitària la realitat present és un fet 'filosòfic' molt més important i original que el descobriment fet per un 'geni' filosòfic d'una nova veritat que es manté com a patrimoni de petits grups intel·lectuals". I aquest fantàstic llibre ens servirà de brúixola per endinsar-nos i guiar-nos, precisament, en aquest camí.

LLIBRE
Qui vol el fi, vol els mitjans
Antonio Gramsci
Tigre de Paper, 2019
352 pàgines

La mort com a camí de coneixement

Marc Rovira Justribó | @La_Directa

Agost del 2017, Catalunya. Amb el teló fons de l'atemptat de les Rambles de Barcelona i de la preparació del referèndum d'autodeterminació, *Persecució* narra com l'Albert Jordi confessa a la seva parella, l'Èlia, que fa deu anys va matar la seva parella d'aleshores, la Sara. Amb aquest punt de partida, comença una novel·la coral en què els personatges es van perseguint entre ells i en què les diverses veus narratives, construïdes amb molta intel·ligència i estil, amaren el text d'il·lusió de veritat.

Hi ha l'assassí, home relativament culte que ja ha pagat amb vuit anys de presó pel que va fer. Assumeix que un crim així és també un suïcidi, perquè l'assassí també es mata a si mateix tal com havia estat abans, i arrossega aquest fet, irredimible. I hi ha l'Èlia, que, després de fer-lo fora de casa, comença un periple per retrobar-lo, tan físicament com a través de comprendre què ha fet l'home que encara estima i per què. I també hi ha una recepcionista d'hotel ex-hostessa de vol, tacada per la mort d'una amiga, i dos excompanys de presó del protagonista, criminals de mena, que acaben de completar aquest calidoscopi sobre les naturaleses de la mort.

LLIBRE
Persecució
Toni Sala
L'Altra Editorial, 2019
240 pàgines

Morir o mastegar la vida

Laura G. Ortensi | @lauragortensi

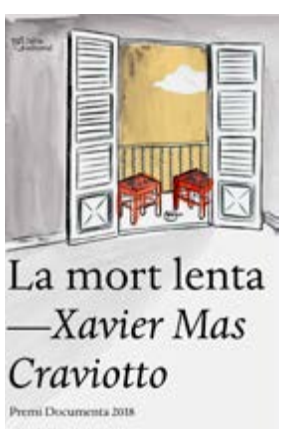

La mort lenta és la història de la Lena i l'Aram, dos germans que perden el pare i la mare en un accident de cotxe. També és un llibre que comença per l'epíleg i acaba pel pròleg. Xavier Mas Craviotto, guanyador del premi Documenta, ha bastit una novel·la fragmentària però compacta. *La mort lenta* està feta de proses poètiques, de dibuixos, de llistats, d'imatges cinematogràfiques. Des del desordre aparent, l'autor construeix un cos narratiu autònom que crida l'atenció per dos aspectes: el desafiament a la moral i la voluntat d'abastar-ho tot.

La novel·la camina enganxada a diversos referents més o menys explícits: des del Rebassa d'*Eren ells* fins al Pagès Jordà d'*Els jugadors de Whist*. Sigui com sigui, Mas també ha escrit dialogant amb ell mateix: no hi falten les referències a *Renills de cavall negre*, el seu primer llibre de poemes.

A grans trets, *La mort lenta* és una novel·la que parla de pèrdues prematures, de convencions socials que s'esquerden, de dependències emocionals. Una novel·la en què la vida i la mort són dos extrems que es toquen. Per això, la lectora n'extreu una lliçó prou valuosa: viure la vida sense assaborir-la, sense mastegar-la, és el mateix que morir lentament.

LLIBRE
La mort lenta
Xavier Mas Craviotto
L'Altra Editorial, 2019
256 pàgines

/ VICTOR SERRI

“L’Estat no ha paït que ETA s’hagi desarmat”

Àlex Romaguera | @AlexRomaguera

Juan Gutiérrez, exmediador en el conflicte basc

Va mediar en el conflicte basc quan estava més enquistat que mai. Era la dècada dels 90, i inspirat en John Paul Lederach, va seguir la metodologia creada per aquest estudiós basada en la metàfora de respirar, que inclou quatre fases: “Primer cal inspirar, que vol dir començar a parlar i entendre les raons de l’altre; després expirar, on l’objectiu és acordar les qüestions que cal deixar fora del diàleg; en tercer lloc inspirar de nou per agafar idees, i per últim tornar a expirar fins a consensuar els passos a seguir”, explica Gutiérrez. La mediació va fracassar per diverses raons, però ha servit a aquest home astut i parsimoniós per buscar camins per educar en la pau i la no-violència. Un d’ells és el projecte Hebras de Paz, gràcies al qual adolescents d’arreu d’Europa pinten el *Guernica* i reflexionen entorn el seu significat. Les seves peripècies queden recollides a *Mudar la piel* (2018), un documental que han realitzat Ana Schulz, la seva filla, i Cristóbal Fernández.

L’any 1987, després de militar en organitzacions trotskistes a Alemanya, vas tornar al País Basc per impulsar el centre d’investigació per la pau Gernika Gogoratuz. Què t’hi va empènyer?
Vaig adonar-me que la majoria dels centres pacifistes només abordaven l’aspecte instrumental de la guerra, si bé a *L’art de la guerra*, de Sun Tzu, les actituds juguen un paper fonamental. A Sicília, per exemple, vaig recollir el testimoni de dones que durant la Segona Guerra Mundial s’havien llançat sota camions nord-americans que venien a reclutar els seus fills. Tenir en compte l’entorn social és bàsic per a una bona mediació.

La finalitat és acostar les posicions polaritzades?
Ha de promoure consensos i fer entendre que les teves accions provoquen danys als altres. És fascinant l’experiència dels quàquers, una escissió del cristianisme sorgida del segle XVI i de la qual són hereus els amish; a més de les aportacions que fa John Paul Lederach, referent en l’estudi de la pau i els conflictes socials.

Després de fundar Gernika Gogoratuz, a principis dels anys 90 et van proposar que mediessis en el conflicte basc. Què vas fer?
Per començar vaig analitzar els motius pels quals havien fracassat les converses d’Algèria, on es van incomplir els tres principis bàsics de la mediació. Primer, involucrar totes les parts. Allà només hi havia el govern espanyol, el PSOE i ETA. En van quedar fora el PP i el PNB. Tampoc no es va parlar sobre la naturalesa del conflicte ni es van establir els passos necessaris per posar fi la violència. I finalment van cometre l’error de no preservar la discreció, clau en aquest tipus de reunions.

Durant la teva tasca vas coincidir amb Roberto Flórez, un agent del Centre Superior d’Informació de la Defensa, amb qui vas establir una gran amistat. Quina era la seva funció?
Suposadament l’havien col·locat per espiar-me, però en realitat espiava a Rafael Vera, exdirigent del PSOE, de qui es temia que afavorís una solució dialogada al conflicte, cosa que els serveis secrets de l’Estat i el PP no volien. El mateix Mayor Oreja, exministre d’Interior amb Aznar, em va citar un dia per dir-me que jo no seria mediador perquè, senzillament, de mediació no n’hi hauria. De fet, quan van adonar-se que el diàleg anava ben encarrilat, em van apartar a mi i a Roberto, a qui van enviar al Perú.

Quines conclusions en vas treure?
Primer, que ETA no ens va prendre seriosament. Es veia forta i va cometre l’error de confondre la debilitat del govern, molt castigat pels casos de corrupció, amb la debilitat de l’Estat, que en realitat és molt poderós. I després que el PP i altres sectors no volien que prosperés cap mediació. La seva estratègia era l’aniquilació de l’adversari i imposar la idea -com així ha fet després- segons la qual l’estat de dret ha vençut ETA. I aquest relat és fals, perquè la seva desaparició ha vingut per un acte de contrició i d’atrició de l’esquerra abertzale.

> **L’ésser humà és capaç de fer atrocitats però també de generar vida a través de la solidaritat**

En què consisteixen aquests actes?
La contrició arriba quan ETA veu que la violència insurgent és ineficaç i èticament insostenible. I l’atrició quan Arnaldo Otegi i altres líders de l’antiga Batasuna convencen les seves bases que, si no es gira full, ETA es veurà abocada a una mena de *grapització* -en referència als GRAPO. L’empresonament d’Otegi i la resta dels impulsors del procés Bateragune és la mostra que l’Estat, i en particular el sector dur del PP, no ha paït que ETA es desarmés.

En qualsevol cas, la pau encara està lluny...
Exacte. I per fer-ho cal treballar en el seu potencial transformador. Perquè la pau té dues cares: hi ha una part en negatiu, on els actors en litigi rebutgen la violència i les ferides que ha causat, i una part en positiu. L’ésser humà és capaç de fer les majors atrocitats però també de generar vida a través del suport, la solidaritat i l’ajuda als altres. Per aquest motiu, més que centrar-nos en la caixa negra de la memòria, soc partidari de promoure la pau positiva, que afavoreix la convivència i ens vacuna de futures violències.